

Приложение к письму
РГП на ПХВ «Институт
законодательства и
правовой информации
Республики Казахстан»
№ _____
от «___» июля 2022 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан» Министерства юстиции Республики Казахстан на проект Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях»

I. Общая информация

1. Наименование проекта закона

Проект Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях» (далее – проект Закона).

2. Цели проекта закона: Целью принятия проекта Закона является приведение административно-деликтного законодательства в соответствие с проводимой конституционной реформой по созданию Конституционного Суда, внедрению института принудительного труда.

3. Отрасли законодательства проекта закона¹:

160.001.000. Административно-деликтное законодательство.

4. Материалы, представленные на заключение: уведомление о размещении проекта Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам развития агломераций» от 30 июня 2022 года № -3-/4479-И.

II. Анализ проекта Закона на соответствие концепции проекта, а также оценка логики его структуры

1. Соответствие проекта закона положениям своей концепции.

Пункт 35 Правил законотворческой работы Правительства Республики Казахстан (утверждены Постановлением Правительства Республики Казахстан от 29 декабря 2016 года № 907) (далее – Правила) определяет, что разработка проектов законов осуществляется только на основании и в строгом соответствии с их концепциями.

Проведённый анализ проекта Закона выявил соответствие структуре проекта Закона, указанного в Концепции.

¹ Классификация отраслей законодательства Республики Казахстан // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000190>

2. Анализ логической связи структурных элементов проекта закона

Проект закона состоит из двух статей:

Статьей 1 предусматривается внесение изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года;

Статьей 2 определяется порядок введения в действие закона.

Таким образом, структура проекта закона не противоречит требованиям законодательства.

3. Информация о результатах проведённого правового мониторинга.

В рамках проекта Закона предполагается привести в соответствие административно-деликтное законодательство с проведенной конституционной реформой по созданию Конституционного Суда Республики Казахстан.

На формирование данного проекта Закона повлияла сложившаяся в Казахстане правоприменительная практика, связанная с обращением судов в Конституционный Совет, а также привлечением к административной ответственности за нарушение законодательства о выборах.

Так, КоАП РК предусматривает ряд норм и статьей, затрагивающих деятельность Конституционного Совета.

В частности, согласно статье 852 одним из оснований пересмотра постановления по делам об административных правонарушениях, предписания о необходимости уплаты штрафа и постановления по результатам рассмотрения жалоб, протестов по вновь открывшимся обстоятельствам является признание Конституционным Советом Республики Казахстан неконституционным закона или иного нормативного правового акта, который был применен в данном деле об административном правонарушении.

Статья 872 закрепляет условия и порядок производства по делу об административном правонарушении в отношении Председателя или члена Конституционного Совета Республики Казахстан;

Статья 875 регулирует порядок рассмотрения судьей дела об административном правонарушении в отношении Председателя или членов Конституционного Совета Республики Казахстан.

Поскольку конституционной реформой вместо Конституционного Совета создается Конституционный Суд, потребуется внесение соответствующих поправок в КоАП.

С учетом того, что Конституционный Суд будет осуществлять конституционное судопроизводство и рассматривать обращения граждан по вопросам нарушения их конституционных прав, а также его значимости в системе защиты прав и свобод человека и гражданина, законопроектом предлагается закрепить право участников производства по делам об административных правонарушениях обращаться к судье (в суд) с ходатайствами об обращении в Конституционный Суд в порядке статьи 78

Конституции и требования к таким ходатайствам; откладывание вынесения постановления суда в случае оспаривания конституционности закона или иного нормативного правового акта, на основании которого лицо привлекается к ответственности за административное правонарушение, а также административную ответственность за проявление неуважения к Конституционному Суду.

В действующем КоАП эти вопросы не регламентированы.

Между тем, статья 653 устанавливает административную ответственность за неуважение к суду. Судьи Конституционного Суда обладают конституционным статусом. Порядок конституционного производства и другие вопросы, касающиеся его деятельности, также будут урегулированы соответствующим конституционным законом. Поэтому введение административной ответственности, выражающейся в совершении соответствующих действий или бездействии, представляется необходимым.

Требует приведения в соответствие с проводимой конституционной реформой нормы КоАП по модернизации выборного процесса и совершенствованию избирательного процесса, озвученных Президентом Республики Казахстан в Послании народу Казахстана 16 марта 2022 года, в части расширения альтернативных форм голосования, проведения агитации в социальных сетях, регламентации деятельности наблюдателей, перевода деятельности территориальных избирательных комиссий на профессиональную основу, формирования единой электронной базы избирателей, принятия мер по недопущению какой-либо возможности иностранного вмешательства в выборы.

В настоящее время глава 11 КоАП предусматривает более 25-ти составов административных правонарушений, посягающих на избирательные права: проведение предвыборной агитации в период ее запрещения; воспрепятствование праву вести предвыборную агитацию; нарушение права граждан на ознакомление со списком избирателей; нарушение требования о равном избирательном праве; нарушение условий проведения предвыборной агитации через средства массовой информации; непредставление либо неопубликование сведений об итогах голосования или о результатах выборов и т.д. (статьи 101-126).

В процессе разработки проекта Закона был проведен анализ проблем административной ответственности в законодательстве ряда зарубежных стран, в том числе Украины, Кыргызской Республики, Республики Армения, Российской Федерации и других государств. Данный опыт может быть полезен при совершенствовании административно-деликтного законодательства Казахстана.

В этой связи пересмотр действующих составов административных правонарушений, посягающих на избирательные права, необходим в целях полноценной реализации политических реформ по совершенствованию выборного процесса и обеспечения единообразной правоприменительной практики.

В зарубежных странах, в том числе расположенных на постсоветском пространстве, наблюдается наличие норм, предусматривающих административную ответственность за неуважение к Конституционному Суду, за нарушение избирательных прав граждан и других норм выборного законодательства, общественные работы как вид административного взыскания.

Так, КоАП Украины устанавливает административную ответственность за проявление неуважения к Конституционному Суду Украины со стороны участников конституционного производства, переводчика, свидетеля, специалиста, эксперта, других участников конституционного производства, привлеченных Конституционным Судом к участию в деле (статья 185-3), невыполнение законных требований судьи Конституционного Суда Украины, Палаты Конституционного Суда, выразившееся в непредоставлении по их запросу информации или предоставлении заведомо недостоверных документов, материалов, другой недостоверной информации (статья 188-49).

Статья 206-15 КоАП Армении предусматривает административную ответственность за невыполнение или ненадлежащее выполнение требований Конституционного суда о предоставлении документов, сведений и иных материалов.

Статья 831 КоАП Таджикистана устанавливает, что судья, уполномоченный государственный орган (должностное лицо), вынесшие постановление о наложении административного взыскания, прекращают исполнение постановления в случае, если Конституционным Судом закон или отдельные его положения, устанавливающие административную ответственность, признаны не соответствующими Конституции.

Согласно Закону Литвы «О производстве по административным делам» суд приостанавливает производство по делу в случае обращения суда в Конституционный Суд с просьбой разрешить вопрос о соответствии закона и другого правового акта, который следует применять по делу, Конституции.

Административно-деликтное законодательство этих и других стран содержит также нормы, связанные с избирательными правами граждан, в частности:

1) глава 5 КоАП Армении предусматривает административную ответственность за: проведение агитации в день голосования; недописание членом избирательной комиссии протокола результатов голосования; неоткрытие кандидатом предвыборного фонда; нарушение установленного законом порядка осуществления предвыборной агитации через СМИ; проведение лицами, не имеющими права на проведение агитации, предвыборной агитации; распространение агитационных печатных материалов без установленных законом реквизитов, срывание, разрывание агитационных платков; нарушение правил нахождения в участковом центре и т.д. (статьи 40-1-40-15).

2) Глава 15-А КоАП Украины вводит административную ответственность за: нарушение порядка ведения государственного реестра

избирателей; нарушение права гражданина на ознакомление со сведениями Государственного реестра избирателей, со списком избирателей, нарушение порядка ведения предвыборной агитации; нарушение права на пользование помещениями во время избирательной кампании; нарушение порядка размещения агитационных материалов; невыполнение решения избирательной комиссии; препятствование осуществлению избирательного права и т.д. (статьи 212-7 - 212-24).

3) Аналогичные нормы содержатся и в главе 5 КоАП Российской Федерации. Административная ответственность наступает за: нарушение права гражданина на ознакомление со списком избирателей; неисполнение решения избирательной комиссии; нарушения порядка участия СМИ в информационном обеспечении выборов; нарушение прав члена избирательной комиссии; нарушение условий проведения предвыборной агитации; подкуп избирателей; использование незаконной материальной поддержки при финансировании избирательной кампании; нарушение порядка подсчета голосов и т.д. (статьи 5-1, 5-3 – 5-6, 5-8 - 5-25 и др.).

Административная ответственность за нарушения избирательного законодательства (невыполнение законных требований избирательной комиссии, нарушение прав члена избирательной комиссии, кандидатов в Президенты, кандидатов в депутаты и в главы местного самоуправления, доверенного лица, уполномоченного представителя кандидата, наблюдателя, международного наблюдателя, отказ в предоставлении отпуска для участия в выборах, распространение заведомо ложных сведений о кандидате, изготовление или распространение анонимных агитационных материалов, умышленное уничтожение или повреждение агитационных материалов, незаконная выдача гражданам избирательных бюллетеней для голосования, непредоставление или неопубликование сведений об итогах голосования или результатах выборов, непредоставление копии протокола об итогах голосования лицам, присутствующим при подсчете голосов избирателей, неразмещение Центральной избирательной комиссией информации на официальном интернет-сайте и пр.) закреплена Кодексом Кыргызской Республики об административных правонарушениях (статьи 49-60).

Законодательство об административных правонарушениях зарубежных стран предусматривает возможность привлечения граждан, совершивших такие правонарушения к принудительному труду.

К примеру, статья 3.13 КоАП РФ вводит такой вид административного взыскания, как обязательные работы. Они заключаются в выполнении физическим лицом, совершившим административное правонарушение, в свободное от основной работы, службы или учебы время бесплатных общественно полезных работ.

Привлечение к общественным работам закреплено и административно-деликтным законодательством Кыргызской Республики (статья 40-1 КоАП) и Украины (статья 31-1 КоАП). Вместе с тем КоАП Украины допускает привлечение к общественно полезным работам на оплачиваемой основе, в отличие от других стран, где такие работы осуществляются безвозмездно.

При этом сроки их проведения разные: в РФ – от 20 до 200 часов и не более 4 часов в день, с возможным максимальным увеличением до 8 часов; в Кыргызской Республике – от 4 до 40 часов без указания допустимой их продолжительности в день, но с запретом их проведения в ночное время; в Украине – от 120 до 360 часов, но не более 8 часов, а несовершеннолетними – не более 2 часов в день.

В законодательстве этих стран также указан круг лиц, к которым не допускается применение общественных работ. Это, как правило, пенсионеры, лица с инвалидностью, беременные женщины, одинокие родители, имеющие малолетних детей, военнообязанные и лица, призванные на военные сборы, работники правоохранительных органов.

Таким образом, зарубежное законодательство в той или иной форме предусматривает нормы, связанные с деятельностью конституционных судов, включая административную ответственность за невыполнение или ненадлежащее выполнение их законных требований, с установлением административной ответственности за нарушение избирательных прав граждан, а также привлечением к принудительному труду за административные правонарушения.

III. Анализ проекта закона на соответствие действующему законодательству

1. Соответствие нормам Конституции Республики Казахстан

Проведенный ИЗПИ анализ проекта Закона на соответствие нормам Конституции Республики Казахстан, показал следующее.

В соответствии с подпунктом 1) пункта 3 статьи 61 Конституции Республики Казахстан Парламент вправе издавать законы, которые регулируют важнейшие общественные отношения, устанавливают основополагающие принципы и нормы, касающиеся правосубъектности физических и юридических лиц, гражданских прав и свобод, обязательств и ответственности физических и юридических лиц.

В связи с этим, при проведении анализа соответствия текста проекта Закона, вышеуказанным нормам Конституции Республики Казахстан, противоречия не выявлены.

2. Соответствие нормативным правовым актам вышестоящих уровней и иным законодательным актам

Проведенный ИЗПИ анализ на соответствие проекта Закона нормативным правовым актам вышестоящих уровней и иным законодательным актам, показал следующее.

Проект Закона отвечает требованиям пункта 3 статьи 10 Закона Республики Казахстан «О правовых актах» от 6 апреля 2016 года № 480-V, согласно которому каждый из нормативных правовых актов нижестоящего уровня не должен противоречить нормативным правовым актам вышестоящих уровней.

В данном случае речь идет о соответствии норм проекта закона, вносящего изменения в кодекс, нормам конституционных законов и Конституции Республики Казахстан. Поскольку 5 июня 2022 года на

республиканском референдуме были внесены изменения и дополнения в Конституцию Республики Казахстан, положения Кодекса приводятся в соответствие с ее нормами.

Не усматривается противоречий проекта Закона с действующими конституционными законами о Парламенте и Президенте, а также с законодательными актами одного уровня – Уголовным кодексом, Административным процедурно-процессуальным кодексами и др., которые также будет подвергаться изменениям и дополнениям в связи с конституционными новеллами.

В связи с созданием Конституционного Суда вместо упраздняемого Конституционного Совета будет создан Конституционный Суд, соответственно, будет принят новый конституционный закон. Определяющий его статус. Поэтому нормы проекта Закона корреспондируют предстоящим изменениям.

Таким образом, проведенный анализ соответствия текста проекта Закона положениям нормативных правовых актов вышестоящих уровней и иных законодательных актов противоречий не выявил.

3. Соответствие международно-правовым обязательствам Республики Казахстан

Проект Закона не вступает в противоречие с обязательствами Республики Казахстан, взятыми в ходе заключения международных договоров с другими государствами.

На основании вышеизложенного, отмечаем, что положения проекта Закона не противоречат международным правовым обязательствам Республики Казахстан в рассматриваемых сферах проекта Закона.

IV. Научно-правовая характеристика проблемных вопросов проекта закона, а также способов их решения

1. Соотношение идей проекта закона с общепринятыми подходами теории права

В целом идеи проекта закона соответствуют общепринятым подходам в теории права и теории административного права.

В основе любого вида юридической ответственности лежит правонарушение. В юридической литературе оно определяется как «виновное, противоправное действие (бездействие) лица, причиняющее вред обществу, государству или отдельным лицам»,² «неправомерное (противоправное), общественно вредное, виновное деяние (действие или бездействие) деликтоспособного субъекта, за которое в действующем праве предусмотрена юридическая ответственность»³.

Одним из видов правонарушений являются административные проступки, которые представляют собой «предусмотренные нормами административного, финансового, земельного, процессуального и иных

² Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 2001. –С.323 (776 с.)

³ Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С.518

отраслей права посягательства на установленный порядок государственного управления, собственность, права и законные интересы граждан.

Содержание данной разновидности противоправного поведения выражается в нарушении общеобязательных правил, устанавливаемых административными органами, в дезорганизации порядка государственного управления. Специфика посягательства предопределяет и характер наказания за совершенное деяние. Это предупреждение, штраф, лишение водительских прав и другие меры государственного правового воздействия, налагаемые специальными органами государства»⁴

По мнению Нерсисянца В.С., административный проступок – «это посягающее на государственный или общественный порядок, формы собственности, права и свободы человека и гражданина противоправное, виновное (умышленное или неосторожное) действие или бездействие, за которое законодательством предусмотрена административная ответственность»⁵.

Так или иначе, административное правонарушение является основанием такого вида юридической ответственности, как административная.

Сама юридическая ответственность определяется в юридической литературе, как «возникшее из правонарушений правовое отношение между государством в лице его специальных органов и правонарушителем, на которого возлагается обязанность претерпевать соответствующие лишения и неблагоприятные последствия за совершенное правонарушение, за нарушение требований, которые содержатся в нормах права»⁶, как «мера правового принуждения за правонарушение, предусмотренная санкцией нарушенной нормы и применяемая к правонарушителю компетентным государственным органом или должностным лицом в надлежащем процессуально-правовом порядке»⁷,

Для юридической ответственности, в том числе административной, характерны основные признаки:

- она опирается на государственное принуждение, на особый аппарат; это конкретная форма реализации санкций, предусмотренных нормами права;
- наступает за совершение правонарушения и связана с общественным осуждением;
- выражается в определенных отрицательных последствиях для правонарушителя типа личного, имущественного, организационно-физического характера;
- воплощается в процессуальной форме⁸.

⁴ Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. - С.326

⁵ Нерсисянц В.С. Общая теория права и государства. – С.522

⁶ Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. - С.330

⁷ Нерсисянц В.С. Общая теория права и государства. – С.523

⁸ Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. - С.330

Понятие административной ответственности также, несмотря на некоторые расхождения в формулировках, по своему содержанию смысловому несет один и тот же смысл. Это «предусмотренное административным законодательством административное взыскание за административное правонарушение (проступок)», которое «устанавливается соответствующими компетентными государственными органами и должностными лицами (судами, административными комиссиями, органами внутренних дел, таможенной службы, санитарного надзора и т.д.)»⁹, «вид юридической ответственности, применяемой судами и уполномоченными на то органами государственной администрации (должностными лицами) к физическим и юридическим лицам за совершение деяний, предусмотренных Кодексом Республики Казахстан об административных правонарушениях (КоАП)»¹⁰.

Административная ответственность состоит из трех взаимосвязанных элементов:

1) из обязанности лица, совершившего противоправное деяние в виде действия или бездействия, отчитаться перед государственно-властным органом, либо представляющим его должностным лицом о своем противоправном поведении;

2) претерпеть установленные государством, соответствующие меры административного наказания, предусмотренные санкциями правовых норм, охраняющих определенные виды общественных отношений;

3) возместить причиненный своими противоправными действиями материальный ущерб в полном виде и, предусмотренный в законе, моральный вред (правовосстановительная ответственность).

Данный вид ответственности «выступает как средство обеспечения не только административно-правовых, но и иных правовых норм: земельного, таможенного, трудового, финансового, жилищного права и других правовых отраслей», «наступает за нарушение не каждой нормы административного права, а только за те из них, которые содержат санкции в виде мер административного взыскания», «преследует цели восстановления социальной справедливости, предотвращение административных правонарушений, воспитание у членов общества уважительного отношения к нормам административного права и представляет собой способ превентивного воздействия на волю и мотивы поведения субъектов общественных отношений»¹¹.

В науке административного права также выделяются признаки административной ответственности.

1. Основанием административной ответственности является юридический факт - административное правонарушение (проступок).

⁹ Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. – С.525

¹⁰ Административное право: учебный курс / под ред. Р.А.Подопригоры. – Алматы: Налоговый эксперт, 2010. - С.288 (368 с.)

¹¹ Мазурин С.Ф., Прокофьев К.Г. Административное право: Учебное пособие / Под общ. ред. В.П. Сальникова (Серия: «Учебники, учебно-методические и учебные пособия»). – СПб.: Фонд «Университет», 2019. – С.241 (312 с.)

2. Административной ответственности подлежат лица, достигшие к моменту совершения административного правонарушения 16-летнего возраста.

3. Порядок привлечения к административной ответственности регламентируется административным законодательством и отличается от порядка привлечения к уголовной, гражданско-правовой, конституционной ответственности сравнительной простотой и возможностью ее применения многими государственными юрисдикционными органами либо представляющими их должностными лицами.

4. Административная ответственность менее сурова, чем уголовная, и не влечет судимости.

5. Административная ответственность, в отличие от уголовной, может наступать как в отношении физических, так и юридических лиц.

6. Мерой административной ответственности является государственно-правовая реакция на определенный вид противоправного поведения, проявляемая в виде особого рода санкций - административных взысканий.

7. К административной ответственности, в отличие от уголовной, могут привлекать как органы судебной, так и административной власти.

8. Привлечение лиц, совершивших административное правонарушение к административной ответственности за большинство правонарушений ограничено краткими сроками давности, исчисляемыми в месяцах, но за нарушения, связанные с причинением тяжкого материального вреда государству, посягающие на порядок управления, на экономическое благополучие государства, эти сроки существенно увеличены¹².

Подопригора Р.А. в целом указывая на те же признаки административной ответственности, выделяет еще одну ее характерную черту: «Порядок привлечения к административной ответственности (производство по делам об административных правонарушениях) отличается более простыми формами, в отличие от уголовного производства, что связано со степенью общественной опасности административного правонарушения и необходимостью быстрого и экономичного реагирования на него»¹³.

Отмечая также менее суровый характер административной ответственности, он подчеркивает, что наиболее распространенной и действенной мерой взыскания, предусмотренной практически за все виды правонарушений, является административный штраф. Он налагается в денежной форме и, по общему правилу, исчисляется в соответствии с определенным количеством месячных расчетных показателей (МРП). При этом за основу берется МРП, действующий на момент наложения административного взыскания¹⁴.

¹² Мазурин С.Ф., Прокофьев К.Г. Административное право: Учебное пособие / Под общ. ред. В.П. Сальникова. – С.241-242

¹³ Административное право: учебный курс / под ред. Р.А. Подопригоры. – С.289

¹⁴ Административное право: учебный курс / под ред. Р.А. Подопригоры. – С.296

Таким образом, общая теория права и теория административного права устанавливают понятие административного правонарушения и административной ответственности, их признаки, порядок наложения, виды административных санкций. Административная ответственность может наступать не только за нарушение норм собственно административного права, но и других отраслей права.

Исходя из изложенного, можно констатировать, что в этом отношении проект закона подготовлен в соответствии с общепринятыми подходами.

Что касается административных правонарушений и административной ответственности в тех или иных сферах общественных отношений, то, к сожалению, эти вопросы малоисследованы либо вообще не исследованы в юридической науке, как в Казахстане, так и на постсоветском пространстве.

Во многом это обусловлено огромным массивом охраняемых административным правом общественных отношений, которые, к тому же, очень динамично развиваются. Соответственно, появляются и новые возможности для совершения административных правонарушений, на которые законодатель должен реагировать. Не всегда, к сожалению, законодательство и юридическая теория поспевают за складывающейся порой в негативную сторону правовую практику.

В частности, проект Закона направлен на приведение административно-деликтного законодательства в соответствие с проводимой конституционной реформой по созданию Конституционного Суда; модернизации выборного процесса и совершенствованию избирательного процесса; разработке Конституционного закона «О прокуратуре»; внедрению института принудительного труда.

К основным, типичным причинам возникновения избирательных споров относятся:

- несовершенство избирательного законодательства, наличие в нем пробелов, противоречий, коллизий;
- нарушение требований избирательного законодательства избирателями, избирательными объединениями, кандидатами, их представителями, доверенными лицами, наблюдателями и членами избирательных комиссий с правом решающего голоса;
- неправильное толкование норм избирательного законодательства участниками избирательного процесса, недостаточно высокий уровень правовой культуры избирателей - прямых участников избирательного процесса, отсутствие у них глубоких познаний и навыков применения современного избирательного законодательства, а в некоторых случаях просто нежелание изучать требования законодательства о выборах;
- нарушение требований избирательного законодательства средствами массовой информации и их работниками; - неоднозначное толкование норм избирательного законодательства судебными органами (неодинаковая судебная практика разрешения отдельных избирательных споров в различных регионах страны).

В юридической литературе вопросы административной ответственности за нарушение выборного законодательства неоднократно становились предметом научных исследований, в том числе монографического характера¹⁵.

Административная ответственность за правонарушения в сфере законодательства о выборах и референдумах - вид юридической ответственности, выражающейся в административном наказании лица, совершившего путем, как действия, так и бездействия административное правонарушение, посягающее на правоотношения, связанные с реализацией избирательных прав и права на участие граждан страны в референдуме, в целях защиты прав и свобод человека и гражданина и предупреждения совершения новых правонарушений, на основаниях и в порядке, предусмотренном КоАП¹⁶.

По мнению Протченко А.В. административная ответственность за нарушение избирательных прав граждан», предполагающее вид юридической ответственности, которая выражается в применении уполномоченным органом или должностным лицом административного взыскания к лицу, совершившему правонарушение, посягающее на права граждан избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также права участия во всех избирательных действиях, установленных законодательством в период подготовки и проведения избирательных кампаний¹⁷.

Ученые определяют специфику административной ответственности за нарушение избирательных прав граждан, которая заключается в том, что общественные отношения регулируются нормами конституционного права, а охраняются нормами административного права¹⁸.

Однако выделяют и другие особенности административной ответственности в данной сфере:

– субъектами административной ответственности могут быть как физические, так и юридические лица;

– по административным правонарушениям законодательства о выборах и референдумах только судья может применять административные наказания в виде административного штрафа. И лишь в двух случаях - при использовании незаконной материальной поддержки и финансировании избирательной кампании помимо избирательных фондов может назначаться судьей дополнительная мера административного наказания – конфискация;

– законодательством установлен особый порядок привлечения к административной ответственности.

¹⁵; Дамм И.А. Коррупция в российском избирательном процессе: понятие и противодействие. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. - Красноярск, 2006:

¹⁶ Пугиев Г.Л. Административная ответственность за нарушения в сфере избирательных правоотношений. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. - Ротов-на-Дону, 2012. - С.9

¹⁷ Протченко А.В. Административно-правовая ответственность за нарушение избирательных прав граждан. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. - Хабаровск, 2009. - С.7

¹⁸ Протченко А.В. Указ. соч. - С.7; Дзюба О.Н. Административная ответственность за нарушения законодательства о выборах и референдуме. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. - Екатеринбург, 2004. - С.6

– особый круг субъектов, уполномоченных возбуждать дела об административных правонарушениях в области законодательства о выборах и референдумах;

– отнесение рассмотрения дел данной категории к исключительной подведомственности судей;

– установление ограничения предельных сроков рассмотрения дела об административном правонарушении¹⁹.

Отмечается также, что административная ответственность за совершение административных правонарушений в сфере законодательства о выборах и референдумах сопряжена с двойственностью защищаемых конституционно-правовых отношений, и характеризуется тем, что наряду с единым родовым объектом - совокупностью прав и свобод, связанных с непосредственным участием граждан в управлении делами государства, следует различать два видовых объекта, а именно общественные отношения, связанные с реализацией гражданами: а) своих избирательных прав; б) своего права на участие в референдуме²⁰.

В этой связи вызывает интерес юридическая полемика в отношении определения родового и видового объекта административных правонарушений в сфере законодательства о выборах и референдумах.

Так, по мнению Япрынцева Е.В., родовой объект административных правонарушений в сфере законодательства РФ о выборах и референдумах - общественные отношения, складывающиеся в сфере реализации гражданами своих конституционных прав и свобод.

Видовой объект в качестве охраняемых общественных отношений объединяет меньшую, по сравнению с родовой, обособленную группу, и заслуживает особого внимания. В легальные определения понятий «избирательные права граждан» и «право на участие в референдуме» включен целый ряд прав, обеспечивающих непосредственное участие граждан в конкретных процедурах по подготовке и проведению выборов и референдума. В широком смысле слова, видовой объект административных правонарушений в сфере законодательства о выборах и референдумах можно определить и как общественные отношения, возникающие в связи с реализацией конституционного права граждан на непосредственное участие в управлении делами государства. В этой связи предлагается определить так именно родовой объект исследуемой группы административных правонарушений, подразделяющийся на два видовых: общественные отношения, связанные с реализацией гражданами своих избирательных прав, и общественные отношения, связанные с реализацией гражданами своего права на участие в референдуме.

Для непосредственного объекта правонарушения характерна более высокая степень конкретизации. В работе приведена классификация правомочий, выступающих в качестве непосредственных объектов

¹⁹ Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.9

²⁰ Япрынцев Е.В. Правовое регулирование административно-деликатных отношений в сфере законодательства о выборах и референдумах Автореф. дисс.... канд. юрид.наук. - Ротов-на-Дону, 2005. – С.7

исследуемой группы административных правонарушений, в зависимости от их назначения в избирательном процессе²¹.

Существует классификация 4 групп непосредственных объектов административных правонарушений избирательного законодательства:

1) административные правонарушения, установленных законодательством РФ общих правил организации и проведения выборов, референдума;

2) административные правонарушения, установленных законодательством РФ общих правил проведения предвыборной агитации в период организации и проведения выборов, референдума;

3) административные правонарушения, установленных законодательством РФ общих правил поступления и расходования средств, выделенных на подготовку и проведение выборов, референдума, общих правил предоставления финансовой отчетности;

4) административные правонарушения, установленных законодательством общих правил организации и проведении голосования, подсчета голосов²².

Родионовой Е.Ю. выделено 12 групп административных правонарушений в зависимости от непосредственного объекта противоправного посягательства. В частности, в качестве непосредственных (видовых) объектов административных правонарушений законодательства о выборах и референдумах она называет следующие:

- 1) подсчет голосов и определение итогов голосования,
- 2) ознакомление гражданина со списком избирателей,
- 3) необходимость исполнения решения избирательной комиссии,
- 4) сбор и представление сведений об избирателях,
- 5) опубликование в средствах средства массовой информации материалов, связанных с подготовкой и проведением выборов, референдумов, в том числе агитационных материалов,
- 6) осуществление наблюдения за ходом избирательной кампании,
- 7) отношения между зарегистрированным кандидатом (доверенным лицом, членом избирательной комиссии) с одной стороны и его работодателем с другой,
- 8) проведение предвыборной агитации,
- 9) финансирование избирательной кампании,
- 10) использование государственным или муниципальным служащим преимуществ своего должностного или служебного положения,
- 11) обеспечение равенства прав кандидатов, избирательных объединений, избирательных блоков,
- 12) нравственные ценности.²³

²¹ Япрынцев Е.В. Указ. соч. – С.15

²² Протченко А.В. Указ. соч. - С.14

²³ Родионова Е.Ю. Административно-правовая защита избирательных прав граждан в Российской Федерации. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. – М., 2007.: – С.21

В настоящее время особую опасность приобретают коррупционные правонарушения в сфере выборов. Коррупция в избирательном процессе проявляется в следующих основных формах:

1) незаконное финансирование избирательных кампаний, кампаний референдума (незаконное оказание кандидатам, избирательным объединениям, инициативным группам по проведению референдума финансовой и иной материальной (нематериальной) поддержки для проведения избирательной кампании, референдума, а также использование кандидатами, избирательными объединениями, инициативными группами по проведению референдума таких средств);

2) использование «административного ресурса» (использование лицами или кандидатами, замещающими государственные или выборные муниципальные должности, находящимися на государственной (гражданской, военной, правоохранительной) или муниципальной службе либо являющимися членами органов управления организаций независимо от формы собственности преимуществ своего должностного или служебного положения);

3) подкуп (продажность) членов избирательных комиссий с правом решающего голоса;

4) противоправное осуществление информационного обеспечения выборов, референдума организациями, осуществляющими выпуск СМИ и их представителями из корыстной или иной заинтересованности;

5) подкуп (продажность) лиц, призванных обеспечивать открытость и гласность избирательного процесса (наблюдатели, члены избирательных комиссий с правом совещательного голоса);

6) подкуп (продажность) лиц, призванных представлять интересы кандидатов, избирательных объединений (доверенные лица, уполномоченные представители по финансовым вопросам);

7) подкуп (продажность) кандидатов, не связанный с финансированием избирательной кампании;

8) подкуп (продажность) избирателей²⁴.

Коррупция порождает как административные, так и уголовные правонарушения в данной сфере.

В этой связи Дамм И.А. предлагает ввести административную ответственность за продажность избирателей²⁵.

Что касается субъектов административной ответственности в данной сфере, то избирательное законодательство выделяет несколько групп таких субъектов.

Непосредственными и наиболее значимыми субъектами избирательного права являются лица, наделенные избирательными правами. Это, прежде всего избиратели или граждане, наделенные активными

²⁴ Дамм И.А. Коррупция в российском избирательном процессе: понятие и противодействие. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. - Красноярск, 2006: - С.7-8

²⁵ Дамм И.А. Указ соч. – С.10

избирательными правами. Это наиболее многочисленная группа субъектов избирательного права.

Следующую группу составляют граждане, реализующие пассивные избирательные права – кандидаты на выборные должности, а также избирательные объединения и избирательные блоки, их уполномоченные представители, инициативные группы граждан по выдвижению кандидата на выборную должность; представители кандидатов, их доверенные лица, наблюдатели на выборах.

Особую группу субъектов избирательного права образуют лица и органы, обеспечивающие реализацию избирательных прав граждан. К таковым прежде всего относятся избирательные комиссии, члены избирательных комиссий с правом решающего голоса, а также главы муниципальных образований; в некоторых случаях – суд соответствующего уровня.

Все разнообразие субъектов избирательных правоотношений можно разделить на четыре основные группы: индивидуальные, коллективные, политические и административные²⁶.

КоАП РФ предусматривает административную ответственность специальных субъектов, таких как председатель избирательной комиссии, главные редакторы и редакции средств массовой информации, работодатели т.д.

Аналогичные субъекты административной ответственности предусмотрены и Кодексом об административных правонарушениях Республики Казахстан.

Учеными выделяется двойственность административно-правового статуса должностных лиц избирательных комиссий и комиссий по референдуму: с одной стороны они выступают как субъекты, призванные обеспечивать избирательные права граждан, и властные субъекты административно-деликтных отношений, наделенные полномочиями по составлению протоколов об административных правонарушениях в области законодательства о выборах и референдумах, и применению отдельных мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях; с другой - как субъекты административных правонарушений в указанной сфере правоотношений²⁷.

Объективная сторона административных правонарушений выражается как в действиях, так и в бездействии.

При этом признак времени совершения правонарушения имеет решающее значение, поскольку нарушения избирательных прав законодатель прямо связывает с определенными этапами избирательной кампании.²⁸

Несовершенство механизма административно-правового обеспечения избирательных прав, не позволявшего отменять результаты нечестных выборов, а также отсутствие должной правовой практики привлечения к

²⁶ Протченко А.В. Указ. соч. – С.15, 16

²⁷ Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.9

²⁸ Родионова Е.Ю. Указ. соч. – С.22

административной ответственности лиц, использующих административный ресурс в ходе избирательной кампании, равно как председателей и членов избирательных комиссий, допустивших фальсификацию при подсчете голосов избирателей и, наряду со стремлением проигравших партий оправдаться перед своими избирателями, выступает в числе факторов, ведущих к неоднозначной оценкой обществом и представителями основных политических партий результатов выборов, спорам вокруг чистоты проведения выборов²⁹.

Административная ответственность за нарушение законодательства о выборах и референдуме наступает независимо от формы умысла. Ни в одной из статей Кодекса, устанавливающих ответственность в рассматриваемой области законодательства, форма вины прямо не указывается в качестве квалифицирующего признака субъективной стороны административных правонарушений³⁰.

Япрынцева Е.В. отмечает, что в КоАП РФ законодатель закрепил легальные признаки вины юридического лица:

а) наличие возможности выполнить предписания соответствующих правил и норм, за нарушение которых закон предусматривает административную ответственность;

б) непринятие всех зависящих от него мер по их соблюдению.

Как он полагает, «подобное определение создает проблемы при разрешении ряда практических вопросов. КоАП РФ не приемлет преюдицию доказанности вины должностных лиц юридического лица по отношению к вине самой организации, и проблемы, которые возникнут в правоприменительной практике, очевидны - прежде всего, это сложности с определением для каждого конкретного юридического лица «всех зависящих от него мер», принятых к недопущению совершения административного правонарушения и критериев наличия «возможности для соблюдения правил и норм». В этой связи ставится вопрос о необходимости выработки специфического содержания вины юридического лица. По мнению автора, говорить о вине юридического лица можно лишь в случае, если противоправное решение принималось его высшим органом управления, а не исполнительным (распорядительным) органом. В противном случае, налицо объективное вменение»³¹.

Реализация административной ответственности за нарушение избирательных прав понимается как процессуальная деятельность уполномоченных субъектов административной юрисдикции по применению особого вида административного принуждения - административной ответственности. Рассматривая доктринальные признаки административных наказаний, диссертант предлагает дополнить их следующими невозможность их применения в целях унижения человеческого достоинства физического лица, совершившего административное правонарушение, или причинения

²⁹ Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.11

³⁰ Родионова Е.Ю. Указ. соч. - С.22

³¹ Япрынцева Е.В. Указ. соч. - С.16-17

ему физических страданий, а также нанесения вреда деловой репутации юридического лица, наличие видов наказаний (возмездное изъятие и конфискация орудия или предмета совершения административного правонарушения), аналогов которым нет в УК. В связи с тем, что стоимость предмета, совершения административного правонарушения может многократно превышать максимальный размер административного штрафа, автор считает, что в таких случаях распространенное в теории административного права утверждение об относительной мягкости административных наказаний не подтверждается.

Специфика административных правонарушений, посягающих на избирательные права граждан обуславливает соответствующую специфику административных наказаний. Она состоит в следующем. Прежде всего, это - суровость наказаний, проявляющаяся в том, что не имеется возможности применения к правонарушителю предупреждения, минимальный размер административного штрафа ограничен пятью минимальными размерами оплаты труда, санкции многих норм предусматривают назначение максимального наказания для граждан³².

Анализ всех составов административных правонарушений, предусматривающих административную ответственность за нарушение законодательства о выборах и референдумах, позволяет сделать вывод о том, что, устанавливая размеры административного штрафа, законодатель не принижает потенциальную опасность деликтов, совершаемых путем бездействия и тем самым подчеркивая юридическую равнозначность действия и бездействия как способов проявления объективной стороны административного правонарушения³³.

КоАП РФ предусматривает одно основное наказание - административный штраф и одно дополнительное - конфискация предмета совершения административного правонарушения. Другие виды наказаний за административные правонарушения законодательства о выборах и референдумах не предусмотрены.

Особенностью санкций норм КоАП РФ, предусматривающих административную ответственность за нарушения избирательных прав граждан, является их относительность, причем, в значительном объеме, иногда верхний порог в два с половиной раза превышает нижний порог, а в отдельных случаях относительность санкции дополняется альтернативностью (возможностью применения помимо основного еще и дополнительного наказания). Такая гибкость наказаний, позволяет правоприменителю более полно учитывать конкретные особенности административного правонарушения избирательного законодательства, но, с другой стороны, - оставляет возможности для произвольного принятия решения, не отвечающего законным целям административной ответственности³⁴.

³² Родионова Е.Ю. Указ. соч. – С.23

³³ Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.20

³⁴ Родионова Е.Ю. Указ. соч. – С.24

Япрынецв Е.В. считает, что конфискация непосредственного предмета административного правонарушения применяется в качестве дополнительного административного наказания. При этом, как показывает практика, при назначении этого вида наказания возникают проблемы, связанные со сложностью определения статуса и адекватного наказания для предпринимателей без образования юридического лица, за оказание незаконной материальной помощи.

Учитывая социально-психологические особенности потенциальных субъектов избирательно-референдумных правонарушений (государственные служащие, члены избирательных комиссий, не имеющие юридического образования, наконец, кандидаты), можно утверждать, что для достижения целей административной ответственности за совершение правонарушения впервые, по неосторожности, предупреждения вполне достаточно. Немаловажно и то, что оно может применяться как к физическим, так и к юридическим лицам. Это свидетельствует о целесообразности включения предупреждения в санкции статей, предусматривающих ответственность за административные правонарушения в сфере законодательства РФ о выборах и референдумах.

Им предлагается приостановление либо аннулирование действия лицензии закрепить в КоАП РФ и предусмотреть в качестве наказания для организаций СМИ, являющихся субъектом соответствующих правонарушений³⁵.

Важнейшим аспектом является взаимное влияние законодательства о выборах и референдуме и судебной практики по делам о защите избирательных прав.

В этом отношении можно согласиться с позицией о том, что «динамичное развитие избирательного законодательства должно оказывать определяющее влияние на развитие правоприменительной судебной практики. В свою очередь, судебная практика по делам о нарушениях избирательных прав должна ставить перед законодателем новые проблемы, требующих правового решения и, следовательно, оказывать неизбежное влияние на развитие избирательного законодательства. Вместе с тем, в настоящее время судебная практика по делам о нарушениях избирательных прав столь незначительна, что вряд ли возможно говорить о ее существенном влиянии на развитие избирательного законодательства»³⁶.

В этой связи пересмотр действующих составов административных правонарушений, посягающих на избирательные права, необходим в целях полноценной реализации политических реформ по совершенствованию выборного процесса и обеспечения единообразной правоприменительной практики.

На сегодня принудительный труд в виде общественных работ допускается в Казахстане только как наказание за уголовные правонарушения. Однако, как показывает зарубежный опыт, мелкие

³⁵ Япрынецв Е.В. Указ. соч. – С.17-19

³⁶ Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.18

административные правонарушения тоже могут наказываться общественными работами.

Внесенными в Конституцию Республики Казахстан 5 июня 2022 года поправками допускается возможность принудительного труда на основании судебного акта о признании виновным в совершении административного правонарушения (пункт 1 статьи 24).

На этом основании предлагается ввести новый вид административного взыскания – общественные работы.

По мнению Позднукова М.А., необходимо отличать общественные работы от исправительных работ, которые как вид наказания, предусмотрен в действующем Уголовном кодексе, «основная суть которых заключается в принудительном привлечении осужденного к труду по основному месту работы с вычетом из его заработка в доход государства денежного взыскания. В определенном смысле исправительными работами можно назвать «штраф в рассрочку», поэтому наказание в виде исправительных работ не имеют близкого сходства с общественными работами»³⁷.

В УК также расширена сфера применения уголовных штрафов и введен такой вид наказания, как «привлечение к общественным работам». Как отмечает указанный автор, «необходимо учитывать, что денежный штраф у нас в стране это, в большей степени, не эквивалент труда, и, тем более необходимо учитывать психологическое отношение осужденного к деньгам вообще. Данный факт, в целом, заставляет сомневаться в возможности достичь целей наказания: *восстановления социальной справедливости, а также исправления осужденного и предупреждения совершения новых преступлений как осужденным, так и другими лицами*. Поэтому эффективность от штрафа, а равно от исправительных работ, не будет столь значительная. Вместо этого, необходимо широко использовать общественные работы, где возможности человека и его восприятие наказания выравниваются среди других нарушителей».

Им предлагалось еще до принятия нового КоАП в 2014 г. ввести в него данный вид взыскания. Как полагает данный автор, в связи «с ярким психологическим эффектом выполнения труда осужденным, не требующего какой-либо квалификации, связанного с уборкой территории, ремонтом тротуаров, побелкой или покраской, выносом мусора и без соответствующей оплаты, цель административного взыскания - *восстановление социальной справедливости и воспитание лица, совершившего правонарушение, в духе соблюдения требований законодательства и уважения правопорядка, а также предупреждения совершения новых правонарушений как самим правонарушителем, так и другими лицами* - будет достигнута с высокой долей вероятности. Естественно, общественные работы должны присуждаться только за те правонарушения, где общественный труд или труд

³⁷ Позднуков М.А. Общественные работы как вид административного взыскания // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31540839&pos=5;-88#pos=5;-88

вообще, может влиять на психологическое отношения лица к совершенному незаконному действию и исключит повторение его в дальнейшем»³⁸.

Функционирование данного института позволит обеспечить более эффективное достижение цели административного взыскания и профилактики правонарушений.

В связи с разработкой и предстоящим принятием проекта Конституционного закона «О прокуратуре», которым предлагается дополнить перечень актов прокурорского надзора новым видом – предписание, обязательным к рассмотрению и исполнению, необходимо соответствующее дополнение в статью 664 КоАП в части установления ответственности за непринятие мер по предписанию прокурора.

2. Предложения и замечания теоретического и научного характера в отношении предлагаемых идей и способов их реализации.

На основании вышеизложенных идей и способов их реализации по вопросам совершенствования законодательства об административной ответственности за совершение административных правонарушений предлагаем органу-разработчику рассмотреть возможность включения следующих замечаний и предложений:

1) статья 49-1 пункт 1

- в **абзаце 1** союз «и» заменить союзом «на» - для улучшения редакции;
- в **абзаце 2** слово «раздела» заменить словом «Кодекса» - разделы не содержат Особенной части, Кодекс состоит из Общей и Особенной части.

2) статья 49-1 пункт 2

- в **абзаце 2** после слова «четырех» поставить запятую и дополнить словами «а несовершеннолетними – не более двух» - с учетом зарубежного опыта;

дополнить **абзацем 3** следующего содержания:

«Запрещается привлечение к общественным работам в ночное время, а также использование при их проведении токсических, радиоактивных и других веществ, наносящих вред или создающих угрозу его нанесения здоровью и жизни лица, совершившего административное правонарушение и привлеченного к общественным работам» - с учетом зарубежного опыта, в целях обеспечения безопасности и охраны прав граждан, привлеченных к общественным работам.

3) статья 49-1 пункт 3

- слова «инвалидам» заменить словами «лицам с инвалидностью» - для приведения в соответствие с другими законами и международными актами при употреблении указанного термина;

- после слова «военнослужащим» поставить запятую и дополнить словами «лицам, призванным на военные сборы, а также к сотрудникам правоохранительных и специальных государственных органов» - с учетом зарубежного опыта.

4) статья 852 пункт 2 подпункт 5)

³⁸ Позднуков М.А. Общественные работы как вид административного взыскания

- исключить слово «нормативного» - при рассмотрении судом конкретного дела об административном правонарушении могут применяться не только нормативные правовые акты, но и ненормативные правовые акты (акты применения права). В соответствии с подпунктом 10-1) статьи 44 Конституции Республики Казахстан в интересах защиты прав и свобод человека и гражданина, обеспечения национальной безопасности, суверенитета и целостности государства Президент направляет обращение в Конституционный Суд о рассмотрении вступившего в силу закона или иного правового акта на соответствие Конституции Республики. Конституционный Суд может признать такой акт, имеющий конкретных адресатов и не содержащий нормы права, противоречащим Конституции, а, следовательно, он является основанием для пересмотра постановлений суда.

5) в действующем КоАП не предусмотрена административная ответственность за нарушение целого ряда прав наблюдателей от политических партий, иных общественных объединений, некоммерческих организаций Республики Казахстан, которые закреплены Конституционным законом «О выборах в Республике Казахстан» (статья 20-1).

В частности, наблюдатели вправе

- наблюдать за ходом голосования, процедурой подсчета голосов и оформления результатов голосования на избирательном участке, в пункте для голосования **в условиях, обеспечивающих возможность четкого обозрения всех перечисленных процедур;**

- после проведения голосования знакомиться с протоколами избирательной комиссии об итогах голосования, **получать их заверенные копии;**

- обращать внимание членов избирательной комиссии на нарушения требований настоящего Конституционного закона, вручать им соответствующие письменные заявления, акты о нарушениях и получать отметки о вручении. Председатель избирательной комиссии, лицо, его замещающее, обязаны по заявлению доверенных лиц, наблюдателей приложить к протоколу подсчета голосов составленные ими акты.

Безнаказанность членов избирательных комиссий порождает нарушения прав наблюдателей, влечет недоверие граждан к итогам выборов и к органам власти в целом.

Следует также подчеркнуть, что наблюдатели от ОБСЕ не признали итоги всех выборов, проходивших в Казахстане за годы независимости, отмечали многочисленные нарушения избирательного законодательства и норм международного права. Учитывая, что наша страна стремится встать в круг государств, являющихся демократически и правовыми, требуется реформировать национальное законодательство в соответствии с общепризнанными международными стандартами, рекомендациями международных организаций, не допускать нарушения правовых норм в процессе их применения не только со стороны граждан и юридических лиц, но и со стороны государства, его органов и должностных лиц.

На этом основании необходимо установить административную ответственность членов избирательных комиссий за все нарушения прав наблюдателей, кандидатов и их доверенных лиц, представителей политических партий и иных общественных объединений, а также журналистов.

V. Проверка текста проекта закона на соответствие требованиям правил юридической техники

1. Соответствие требованиям и правилам оформления действующего законодательства РК

В соответствие со статьей 24 Закона Республики Казахстан «О правовых актах» от 6 апреля 2016 года № 480-V ЗРК, текст проекта Закона изложен с соблюдением норм литературного языка, юридической терминологии и юридической техники, положения предельно кратки, содержат четкий и не подлежащий различному толкованию смысл.

2. Соответствие сложившимся требованиям нормотворческой практики

Проект Закона с научной точки зрения, в целом соответствует сложившимся требованиям нормотворческой практики, формулировки большинства норм научно обоснованы и соответствуют правилам юридической техники оформления нормативных правовых актов.

VI. Общий вывод

1. Обобщение рекомендаций и предложений по проекту закона:

На основании вышеизложенного полагаем, что рассматриваемый проект закона по своим основным положениям соответствует требованиям законодательства и нормотворческой практики.

Вместе с тем, органу-разработчику рекомендуется устранить противоречия и замечания ИЗПИ, изложенные в тексте настоящего заключения

2. Итоговый вывод о соответствии/несоответствии проекта закона требованиям законодательства и нормотворческой практики

Проект Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан «Об административных правонарушениях» в целом, соответствует требованиям законодательства и нормотворческой практики.

Вместе с тем рекомендуется его доработать с учётом вышеизложенных замечаний и предложений ИЗПИ.

**Старший научный сотрудник
Отдела конституционного,
административного законодательства
и государственного управления ИЗПИ**

А. Оспанова

**«Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы
Кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы»
Қазақстан Республикасы Заңының жобасына Қазақстан Республикасы
Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасы Заңнама және
құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК Қорытындысы**

I Жалпы ақпарат

1. Заң жобасының атауы

«Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы (бұдан әрі – Заң жобасы).

2. Заң жобасының мақсаттары: Заң жобасын қабылдаудың мақсаты әкімшілік-деликтік заңнаманы Конституциялық сот құру, мәжбүрлі еңбек институтын енгізу бойынша жүргізіліп жатқан конституциялық реформаға сәйкес келтіру болып табылады.

3. Заң жобасының заңнама салалары¹:

160.001.000. Әкімшілік-деликтілік заңнама

4. Қорытындыға ұсынылған материалдар: «Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасын орналастыру туралы 2022 жылғы 30 маусымдағы № -3-/4479-И хабарлама.

II. Заң жобасын жоба тұжырымдамасының сәйкестігіне талдау, сондай-ақ оның құрылымының логикасын бағалау

1. Заң жобасының өз тұжырымдамасының ережелеріне сәйкестігі.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің заң шығару жұмысы қағидаларының (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 29 желтоқсандағы № 907 қаулысымен бекітілген) 35-тармағы (бұдан әрі - Қағидалар) заң жобаларын әзірлеу олардың тұжырымдамаларының негізінде және қатаң сәйкестігінде ғана жүзеге асырылатынын айқындайды.

Заң жобасына жүргізілген талдау Тұжырымдамада көрсетілген Заң жобасының құрылымына сәйкестігін анықтады.

2. Заң жобасының құрылымдық элементтерінің логикалық байланысын талдау

Заң жобасы екі баптан тұрады:

1-бапта 2014 жылғы 5 шілдедегі Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу көзделеді;

2-бапта Заңды қолданысқа енгізу тәртібі айқындалған.

Осылайша, Заң жобасының құрылымы заң талаптарына қайшы келмейді.

3. Жүргізілген құқықтық мониторинг нәтижелері туралы ақпарат.

Заң жобасы шеңберінде әкімшілік-деликтік заңнаманы Қазақстан Республикасының Конституциялық сотын құру бойынша жүргізілген конституциялық реформамен сәйкес келтіру көзделген.

Осы Заң жобасын қалыптастыруға соттардың Конституциялық Кеңеске өтінішімен, сондай-ақ сайлау туралы заңнаманы бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікке тартумен байланысты Қазақстанда қалыптасқан құқық қолдану практикасы ықпал етті.

Мәселен, ҚР ӘҚБтК Конституциялық Кеңестің қызметін қозғайтын бірқатар нормалар мен баптарды көздейді.

Атап айтқанда, 852-бапқа сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы және жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша шағымдарды, наразылықтарды қарау нәтижелері бойынша қаулыны қайта қарау негіздерінің бірі Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің осы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істе қолданылған заңды немесе өзге де нормативтік құқықтық актіні конституциялық емес деп тануы болып табылады.

872-бап Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің Төрағасына немесе мүшесіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізудің шарттары мен тәртібін бекітеді.

875-бап судьяның Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің Төрағасына немесе мүшелеріне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау тәртібін реттейді.

Конституциялық реформа Конституциялық Кеңестің орнына Конституциялық Сот құратындықтан, ӘҚБтК-ге тиісті түзетулер енгізу талап етіледі.

Конституциялық сот Конституциялық сот ісін жүргізуді жүзеге асыратынын және азаматтардың өздерінің конституциялық құқықтарының бұзылуы, сондай-ақ оның адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау жүйесіндегі маңыздылығы мәселелері жөніндегі өтініштерін қарайтынын ескере отырып, заң жобасында Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуге қатысушылардың судьяға (сотқа) конституциялық сотқа жүгіну туралы өтінішхаттармен жүгіну құқығын бекіту ұсынылады Конституцияның 78-бабының тәртібімен сот

және мұндай өтініштерге қойылатын талаптар; заңның немесе соның негізінде адам Әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауаптылыққа, сондай-ақ Конституциялық сотты құрметтемеушілік білдіргені үшін әкімшілік жауаптылыққа тартылатын өзге де нормативтік құқықтық актінің конституциялығына дау айтылған жағдайда сот қаулысының шығарылуын кейінге қалдыру.

Қолданыстағы ӘҚБтК-де бұл мәселелер регламенттелмеген.

Сонымен қатар, 653-бап сотты құрметтемегені үшін әкімшілік жауаптылықты белгілейді. Конституциялық Сот республика сот жүйесінің аса маңызды құрамдас бөлігіне айналады. Конституциялық Сот судьяларының конституциялық мәртебесі бар. Конституциялық іс жүргізу тәртібі және оның қызметіне қатысты басқа да мәселелер тиісті Конституциялық заңмен реттелетін болады. Сондықтан тиісті әрекеттерді немесе әрекетсіздікті жүзеге асыруда көрсетілген әкімшілік жауапкершілікті енгізу қажет болып көрінеді.

Дауыс берудің баламалы нысандарын кеңейту, әлеуметтік желілерде үгіт жүргізу, байқаушылардың қызметін регламенттеу, аумақтық сайлау комиссияларының қызметін кәсіби негізге ауыстыру, бірыңғай электрондық базаны қалыптастыру бөлігінде Президенттің 2022 жылғы 16 наурыздағы Қазақстан халқына Жолдауында айтылған сайлау процесін жаңғырту және сайлау процесін жетілдіру жөніндегі ӘҚБтК нормасын жүргізіліп жатқан конституциялық реформаға сәйкес келтіруді талап етеді сайлауға шетелдік араласудың қандай да бір мүмкіндігіне жол бермеу бойынша шаралар қабылдау.

Қазіргі уақытта ҚР ӘҚБтК-нің 11-тарауында сайлау құқығына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтардың 25-тен астам құрамы көзделген: сайлау алдындағы үгітті оған тыйым салу кезеңінде жүргізу; сайлау алдындағы үгіт жүргізу құқығына кедергі келтіру; азаматтардың сайлаушылар тізімімен танысу құқығын бұзу; тең сайлау құқығы туралы талапты бұзу; бұқаралық ақпарат құралдары арқылы сайлау алдындағы үгітті жүргізу шарттарын бұзу.; дауыс беру қорытындылары туралы немесе сайлау нәтижелері туралы мәліметтерді ұсынбау не жарияламау және т.б. (101-126-баптар).

Заң жобасын әзірлеу барысында бірқатар шет елдердің, соның ішінде Украина, Қырғыз Республикасы, Армения Республикасы, Ресей Федерациясы және басқа мемлекеттердің заңнамаларындағы әкімшілік жауапкершілік проблемаларына талдау жүргізілді. Бұл тәжірибе Қазақстанның әкімшілік-деликтілік заңнамасын жетілдіру кезінде пайдалы болуы мүмкін.

Осыған байланысты сайлау құқықтарына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтардың қолданыстағы құрамдарын қайта қарау сайлау процесін жетілдіру және құқық қолдану практикасының біркелкілігін қамтамасыз ету жөніндегі саяси реформаларды толыққанды іске асыру мақсатында қажет.

Шет елдердің, соның ішінде посткеңестік кеңістікте орналасқан әкімшілік-деликтілік заңнаманы зерделеу онда Конституциялық сотты құрметтемегені үшін, азаматтардың сайлау құқықтарын және сайлау заңнамасының басқа да нормаларын бұзғаны үшін әкімшілік жауаптылықты көздейтін нормалардың бар екенін көрсетті, қоғамдық жұмыстар әкімшілік жаза түрі ретінде, мысалы:

Украина ӘҚБтК Конституциялық сот іске қатысуға тартқан конституциялық іс жүргізуге қатысушылар, аудармашы, куәгер, маман, сарапшы, конституциялық іс жүргізудің басқа да қатысушылары тарапынан Украинаның Конституциялық сотына құрметтемеушілік білдіргені үшін әкімшілік жауапкершілікті белгілейді (185-3-бап), Украина Конституциялық соты судьясының, Конституциялық сот палатасының заңды талаптарын орындамау, олардың өтініші бойынша ақпарат бермеу немесе көрінеу жалған құжаттар, материалдар, басқа да жалған ақпарат беру (188-49-бап).

Армения ӘҚБтК-нің 206-15-бабы Конституциялық Соттың құжаттарды, мәліметтерді және өзге де материалдарды ұсыну туралы талаптарын орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін әкімшілік жауаптылықты көздейді.

Тәжікстан ӘҚБтК-нің 831-бабы әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы шығарған судья, уәкілетті мемлекеттік орган (лауазымды адам), егер Конституциялық Сот әкімшілік жауаптылықты белгілейтін заңды немесе оның жекелеген ережелерін Конституцияға сәйкес келмейді деп таныса, қаулының орындалуын тоқтатады деп белгілейді.

Литваның «Әкімшілік істер бойынша іс жүргізу туралы» Заңына сәйкес сот Конституциялық Сотқа Заңның және іс бойынша қолданылуы тиіс басқа да құқықтық актінің Конституцияға сәйкестігі туралы мәселені шешу туралы өтініш жасаған жағдайда іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұрады.

Осы және басқа елдердің әкімшілік-деликтілік заңнамасында азаматтардың сайлау құқықтарына байланысты нормалар бар, атап айтқанда:

1) Армения ӘҚБтК-нің 5-тарауы: дауыс беру күні үгіт жүргізгені; сайлау комиссиясы мүшесінің дауыс беру нәтижелері хаттамасын толық сипаттамауы; кандидаттың сайлау алдындағы қорды ашпауы; сайлау алдындағы үгітті БАҚ арқылы жүзеге асырудың заңда белгіленген тәртібін бұзуы; үгіт, сайлау алдындағы үгіт жүргізуге құқығы жоқ адамдардың өткізгені; үгіттік баспа материалдарын заңда белгіленген тәртіппен таратқаны үшін әкімшілік жауаптылықты көздейді. үгіт орамалдарын үзу, үзу; учаскелік орталықта болу ережелерін бұзу және т. б. (40-1-40-15 баптар).

2) Украинаның Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 15-тарауы: сайлаушылардың мемлекеттік тізілімін жүргізу тәртібін бұзу; азаматтың сайлаушылардың мемлекеттік тізілімінің мәліметтерімен, сайлаушылар тізімімен танысу құқығын бұзу, сайлау алдындағы үгіт жүргізу тәртібін бұзу; сайлау науқаны кезінде үй-жайларды пайдалану құқығын бұзу; үгіт материалдарын орналастыру тәртібін бұзу; сайлау комиссиясының

шешімін орындамау сайлау құқығын жүзеге асыруға кедергі жасау және т.б. (212-7 - 212-24-баптар).

3) Ұқсас нормалар, Ресей Федерациясының ӘҚБтК-нің 5-тарауында қарастырылған. Әкімшілік жауапкершілік: азаматтың сайлаушылар тізімімен танысу құқығын бұзғаны; сайлау комиссиясының шешімін орындамағаны; БАҚ-тың сайлауды ақпараттық қамтамасыз етуге қатысу тәртібін бұзғаны; сайлау комиссиясы мүшесінің құқықтарын бұзғаны; сайлау алдындағы үгітті жүргізу шарттарын бұзғаны; сайлаушыларды сатып алғаны; сайлау науқанын қаржыландыру кезінде заңсыз материалдық қолдауды пайдаланғаны; дауыстарды санау тәртібін бұзғаны және т.б. үшін басталады. 5-1, 5-3-5-6, 5-8-5-25 және т.б.).

Сайлау заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік (сайлау комиссиясының заңды талаптарын орындамау, сайлау комиссиясы мүшесінің, Президенттікке кандидаттардың, депутаттыққа және жергілікті өзін-өзі басқару басшысына кандидаттардың, сенім білдірілген адамның, кандидаттың, байқаушының, халықаралық байқаушының уәкілетті өкілінің құқықтарын бұзу, сайлауға қатысу үшін демалыс беруден бас тарту, кандидат туралы көрінеу жалған мәліметтер тарату, сайлау комиссиясы мүшесінің, Президенттікке кандидаттардың, депутаттыққа және жергілікті өзін-өзі басқару анонимдік үгіт материалдарын дайындау немесе тарату, үгіт материалдарын қасақана жою немесе бүлдіру, азаматтарға дауыс беруге арналған сайлау бюллетеньдерін заңсыз беру, дауыс беру қорытындылары немесе сайлау нәтижелері туралы мәліметтерді бермеу немесе жарияламау, сайлаушылардың дауыстарын санау кезінде қатысатын адамдарға дауыс беру қорытындылары туралы хаттаманың көшірмесін бермеу, Орталық сайлау комиссиясының ресми интернет-сайтта ақпарат орналастырмауы және т.б.) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде бекітілген (49-60 баптар).

Шет елдердің әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы заңнамасы осындай құқық бұзушылықтар жасаған азаматтарды мәжбүрлі еңбекке тарту мүмкіндігін көздейді.

Мысалы, РФ ӘҚБтК-нің 3.13-бабы міндетті жұмыс сияқты әкімшілік жаза түрін енгізеді. Олар әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жеке тұлғаның негізгі жұмысынан, қызметінен немесе оқудан бос уақытында тегін қоғамдық пайдалы жұмыстарды орындауынан тұрады.

Қоғамдық жұмыстарға тарту Қырғыз Республикасының (ӘҚБтК-нің 40-1-бабы) және Украинаның (ӘҚБтК-нің 31-1-бабы) әкімшілік-деликтілік заңнамасында да бекітілген. Сонымен бірге, Украинаның Әкімшілік кодексі мұндай жұмыстар ақысыз жүзеге асырылатын басқа елдерден айырмашылығы, ақылы негізде қоғамдық пайдалы жұмыстарға тартуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, оларды өткізу мерзімі әртүрлі: Ресей Федерациясында –

20-дан 200 сағатқа дейін және күніне 4 сағаттан аспайды, максималды түрде 8 сағатқа дейін; Қырғыз Республикасында-күніне рұқсат етілген ұзақтығын көрсетпей, бірақ түнде өткізуге тыйым салумен 4-тен 40 сағатқа дейін; Украинада – 120-дан 360 сағатқа дейін, бірақ 8 сағаттан аспайды, ал кәметке толмағандар – күніне 2 сағаттан аспайды.

Осы елдердің заңнамасында қоғамдық жұмыстарды қолдануға жол берілмейтін адамдар тобы да көрсетілген. Бұл, әдетте, зейнеткерлер, мүгедектігі бар адамдар, жүкті әйелдер, жас балалары бар жалғыз басты ата-аналар, әскери міндеттілер және әскери жиындарға шақырылған адамдар, құқық қорғау органдарының қызметкерлері.

Осылайша, шетелдік заңнама қандай да бір нысанда азаматтардың сайлау құқықтарын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікті белгілей отырып, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін мәжбүрлі еңбекке тарта отырып, олардың заңды талаптарын орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін әкімшілік жауапкершілікті қоса алғанда, конституциялық соттардың қызметіне байланысты нормаларды көздейді.

III. Заң жобасының қолданыстағы заңнамаға сәйкестігін талдау

1. Қазақстан Республикасы Конституциясының нормаларына сәйкестігі

Заң жобасының Қазақстан Республикасы Конституциясының нормаларына сәйкестігіне жүргізген талдау мынаны көрсетті.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 61-бабы 3-тармағының 1) тармақшасына сәйкес Парламент аса маңызды қоғамдық қатынастарды реттейтін, жеке және заңды тұлғалардың құқық субъектілігіне, азаматтық құқықтар мен бостандықтарға, жеке және заңды тұлғалардың міндеттемелері мен жауапкершілігіне қатысты түбегейлі принциптер мен нормаларды белгілейтін заңдар шығаруға құқылы.

Осыған байланысты, заң жобасы мәтінінің Қазақстан Республикасы Конституциясының жоғарыда көрсетілген нормаларына сәйкестігіне талдау жүргізу кезінде қайшылықтар анықталған жоқ.

2. Жоғары тұрған деңгейлердегі нормативтік құқықтық актілерге және өзге де заңнамалық актілерге сәйкестік

ЗҚАИ-дың Заң жобасының жоғары деңгейдегі нормативтік құқықтық актілерге және өзге де заңнамалық актілерге сәйкестігіне жүргізген талдау келесіні көрсетті.

Заң жобасы «Құқықтық актілер туралы» 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V Қазақстан Республикасы Заңының 10-бабы 3-тармағының талаптарына жауап береді, оған сәйкес Төмен тұрған деңгейдегі нормативтік құқықтық актілердің әрқайсысы жоғары тұрған деңгейлердегі нормативтік құқықтық актілерге қайшы келмеуге тиіс.

Бұл жағдайда кодекске өзгерістер енгізетін заң жобасы нормаларының конституциялық заңдар нормаларына және Қазақстан Республикасы Конституциясына сәйкестігі туралы сөз болып отыр. 2022 жылғы 5 маусымда

республикалық референдумда Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізілгендіктен, Кодекстің ережелері оның нормаларына сәйкес келтіріледі.

Заң жобасының Парламент пен Президент туралы қолданыстағы конституциялық заңдармен, сондай-ақ бір деңгейдегі заңнамалық актілермен Қылмыстық кодекспен, Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекстермен және т.б., сондай-ақ конституциялық новеллаларға байланысты өзгерістер мен толықтыруларға ұшырайтын қайшылықтары байқалмайды.

Конституциялық Соттың құрылуына байланысты таратылатын Конституциялық Кеңестің орнына Конституциялық Сот құрылады, тиісінше жаңа конституциялық заң қабылданады. Оның мәртебесін анықтау. Сондықтан заң жобасының нормалары алдағы өзгерістерге сәйкес келеді.

Осылайша, Заң жобасы мәтінінің жоғары деңгейдегі нормативтік құқықтық актілердің және өзге де заңнамалық актілердің ережелеріне сәйкестігіне жүргізілген талдау қайшылықтарды анықтаған жоқ.

3. Қазақстан Республикасының халықаралық-құқықтық міндеттемелеріне сәйкестігі

Заң жобасы басқа мемлекеттермен халықаралық шарттар жасасу барысында алынған Қазақстан Республикасының міндеттемелеріне қайшы келмейді.

Жоғарыда баяндалғанның негізінде, заң жобасының ережелері Заң жобасының қаралып отырған салаларындағы Қазақстан Республикасының халықаралық құқықтық міндеттемелеріне қайшы келмейтінін атап өтеміз.

VI. Заң жобасының проблемалық мәселелеріне, сондай-ақ оларды шешу тәсілдеріне ғылыми-құқықтық сипаттама

1. Заң жобасы идеяларының құқық теориясының жалпы қабылданған тәсілдерімен арақатынасы

Тұтастай алғанда, заң жобасының идеялары құқық теориясы мен әкімшілік құқық теориясындағы жалпы қабылданған тәсілдерге сәйкес келеді.

Құқықтық жауапкершіліктің кез-келген түрінің негізі құқық бұзушылық болып табылады. Заң әдебиеттерінде ол «адамның қоғамға, мемлекетке немесе жеке тұлғаларға зиян келтіретін кінәлі, заңсыз әрекеті (әрекетсіздігі)»², «қолданыстағы заңда заңды жауапкершілік қарастырылған, азаптау субъектісінің заңсыз (заңсыз), қоғамдық зиянды, кінәлі әрекеті (әрекеті немесе әрекетсіздігі)» ретінде анықталады³.

Құқық бұзушылықтың бір түрі «Әкімшілік, қаржылық, жер, іс жүргізу және мемлекеттік басқарудың белгіленген тәртібіне, азаматтардың меншігіне, құқықтары мен заңды мүдделеріне қол сұғу құқығының басқа

2 Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 2001. –С.323 (776 с.)

3 Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С.518

салаларының нормаларында қарастырылған» әкімшілік құқық бұзушылықтар болып табылады.

Заңсыз мінез-құлықтың бұл түрінің мазмұны әкімшілік органдар белгілейтін жалпыға бірдей міндетті ережелерді бұзудан, мемлекеттік басқару тәртібін бұзудан көрінеді. Шабуылдың ерекшелігі жасалған әрекет үшін жазаның сипатын анықтайды. Бұл ескерту, айыппұл, жүргізуші куәлігінен айыру және мемлекеттің арнайы органдары салатын басқа да мемлекеттік құқықтық ықпал ету шаралары»⁴.

В.С. Нерсесянцтың пікірінше, әкімшілік теріс қылық – «бұл мемлекеттік немесе қоғамдық тәртіпке, меншік нысандарына, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарына қол сұғатын, заң бойынша әкімшілік жауапкершілік көзделген құқыққа қарсы, кінәлі (қасақана немесе абайсызда) іс-әрекет немесе әрекетсіздік»⁵.

Қалай болғанда да, әкімшілік құқық бұзушылық әкімшілік жауапкершілік сияқты заңды жауапкершіліктің негізі болып табылады.

Құқықтық жауапкершіліктің өзі заң әдебиетінде «құқық бұзушылықтан туындайтын мемлекет өзінің арнайы органдары мен құқық бұзушы арасындағы құқық бұзушылықтан туындайтын құқықтық қатынас, ол құқық бұзушылық үшін, құқық нормаларында қамтылған талаптарды бұзғаны үшін тиісті айырулардан және қолайсыз салдарлардан өту міндеті жүктеледі»⁶, «құқық бұзушылық үшін құқықтық мәжбүрлеу шарасы» ретінде анықталады, бұзылған норманың санкциясында көзделген және құқық бұзушыға құзыретті мемлекеттік орган немесе лауазымды адам тиісті процестік-құқықтық тәртіппен қолданатын»⁷.

Негізгі белгілер заңды жауапкершілікке, оның ішінде әкімшілік жауапкершілікке тән:

- ол мемлекеттік мәжбүрлеуге, арнайы аппаратқа сүйенеді; бұл құқық нормаларында көзделген санкцияларды іске асырудың нақты нысаны;
- құқық бұзушылық жасағаны үшін басталады және қоғамдық соттаумен байланысты болады;
- жеке, мүліктік, ұйымдастырушылық және физикалық сипаттағы құқық бұзушы үшін белгілі бір теріс салдарларда көрінеді;
- процессуалдық түрде жүзеге асырылады⁸.

Әкімшілік жауапкершілік ұғымы тұжырымдамалардағы кейбір айырмашылықтарға қарамастан, мағыналық мазмұны жағынан бірдей мағынаға ие. Бұл «әкімшілік құқық бұзушылық (теріс қылық) үшін әкімшілік заңнамада көзделген әкімшілік жаза», оны «тиісті құзыретті мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдар (соттар, әкімшілік комиссиялар, ішкі істер,

4 Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. - С.326

5 Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. – С.522

6 Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. - С.330

7 Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. – С.523

8 Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. - С.330

кеден қызметі, санитарлық қадағалау органдары және т.б.) белгілейді»⁹, «соттар мен оған уәкілеттік берілген мемлекеттік әкімшілік органдар (соттар, әкімшілік комиссиялар) қолданатын заңды жауапкершіліктің түрі» жеке және заңды тұлғаларға іс-әрекеттер жасағаны үшін Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінде (ӘҚБТК) көзделген»¹⁰.

Әкімшілік жауапкершілік өзара байланысты үш элементтен тұрады:

1) іс-әрекет немесе әрекетсіздік түрінде құқыққа қарсы іс-әрекет жасаған адамның мемлекеттік-билік органының не оның атынан өкілдік ететін лауазымды адамның алдында өзінің құқыққа қарсы мінез-құлқы туралы есеп беру міндетінен туындаған жағдайларды қоспағанда, заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді пайдалануға құқылы;

2) мемлекет белгілеген, қоғамдық қатынастардың белгілі бір түрлерін қорғайтын құқықтық нормалардың санкцияларында көзделген әкімшілік жазаның тиісті шараларын қолдануға жол берілмейді;

3) өзінің құқыққа қарсы әрекеттерімен келтірілген материалдық залалды толық түрде және заңда көзделген моральдық зиянды (құқықты қалпына келтіру жауапкершілігі) өтеуге міндетті.

Жауапкершіліктің бұл түрі әкімшілік-құқықтық нормаларды ғана емес, сонымен қатар басқа да құқықтық нормаларды: жер, кеден, еңбек, қаржы, тұрғын үй және басқа да құқықтық салаларды қамтамасыз ету құралы ретінде әрекет етеді, бұл әкімшілік құқықтың әр нормасын бұзғаны үшін емес, тек әкімшілік шаралар түріндегі санкциялары бар адамдар үшін туындайды өндіріп алу, әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру, Әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсаттарын көздейді, қоғам мүшелерінде әкімшілік құқық нормаларына құрметпен қарауға тәрбиелеу және қоғамдық қатынастар субъектілерінің ерік-жігері мен мінез-құлқының себептеріне алдын ала әсер ету тәсілі болып табылады¹¹.

Әкімшілік құқық ғылымында әкімшілік жауапкершіліктің белгілері де көрсетілген.

1. Заңды факт - әкімшілік құқық бұзушылық (теріс қылық) әкімшілік жауаптылықтың негізі болып табылады.

2. Әкімшілік құқық бұзушылық жасалған кезде 16 жасқа толған адамдар әкімшілік жауаптылыққа жатады.

3. Әкімшілік жауапкершілікке тарту тәртібі әкімшілік заңнамамен реттеледі және қылмыстық, азаматтық-құқықтық, Конституциялық жауапкершілікке тарту тәртібінен салыстырмалы қарапайымдылығымен және оны көптеген мемлекеттік юрисдикциялық органдардың не олардың

9 Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. – С.525

10 Административное право: учебный курс / под ред. Р.А.Подопригоры. – Алматы: Налоговый эксперт, 2010. - С.288 (368 с.)

11 Мазурин С.Ф., Прокофьев К.Г. Административное право: Учебное пособие / Под общ. ред. В.П. Сальникова (Серия: «Учебники, учебно-методические и учебные пособия»). – СПб: Фонд «Университет», 2019. – С.241 (312 с.)

атынан өкілдік ететін лауазымды адамдардың қолдану мүмкіндігімен ерекшеленеді.

4. Әкімшілік жауапкершілік қылмыстық жауаптылықтан гөрі қатал және соттылыққа әкелмейді.

5. Әкімшілік жауапкершілік, қылмыстық жауапкершіліктен айырмашылығы, жеке тұлғаларға да, заңды тұлғаларға да қатысты болуы мүмкін.

6. Әкімшілік жауапкершілік шарасы-бұл санкциялардың ерекше түрі - әкімшілік жаза түрінде көрінетін Заңсыз мінез-құлықтың белгілі бір түріне мемлекеттік-құқықтық реакция.

7. Қылмыстық жауапкершіліктен айырмашылығы, сот және әкімшілік органдар әкімшілік жауапкершілікке тартылуы мүмкін.

8. Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамдарды құқық бұзушылықтардың көпшілігі үшін әкімшілік жауаптылыққа тарту айлармен есептелетін ескіру мерзімдерімен шектеледі, бірақ мемлекетке ауыр материалдық зиян келтірумен байланысты, басқару тәртібіне, мемлекеттің экономикалық әл-ауқатына қол сұғатын бұзушылықтар үшін бұл мерзімдер айтарлықтай ұлғайтыл¹².

Р.А. Подопригора жалпы алғанда, әкімшілік жауапкершіліктің бірдей белгілерін көрсете отырып, оның тағы бір ерекшелігін атап көрсетеді: «әкімшілік жауапкершілікке тарту тәртібі (әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізу) қылмыстық іс жүргізуден айырмашылығы қарапайым формалармен ерекшеленеді, бұл әкімшілік құқық бұзушылықтың қоғамдық қауіптілік дәрежесіне және әкімшілік құқық бұзушылыққа жедел және үнемді жауап беру қажеттілігіне байланысты ол»¹³.

Сондай-ақ, әкімшілік жауапкершіліктің аз қатал сипатын ескере отырып, ол барлық құқық бұзушылықтар үшін қарастырылған ең көп таралған және тиімді жазалау шарасы әкімшілік айыппұл болып табылады. Ол ақшалай нысанда салынады және жалпы ереже бойынша айлық есептік көрсеткіштердің белгілі бір санына (АЕК) сәйкес есептеледі. Бұл ретте әкімшілік жаза қолдану кезінде қолданылатын АЕК негізге алынады¹⁴.

Осылайша, құқықтың жалпы теориясы және әкімшілік құқық теориясы әкімшілік құқық бұзушылық және әкімшілік жауапкершілік ұғымын, олардың белгілерін, қолдану тәртібін, әкімшілік санкциялардың түрлерін белгілейді. Әкімшілік жауапкершілік тек әкімшілік құқықтың нормаларын бұзғаны үшін ғана емес, сонымен қатар құқықтың басқа салаларында да туындауы мүмкін.

12 Мазурин С.Ф., Прокофьев К.Г. Административное право: Учебное пособие / Под общ. ред. В.П. Сальникова. – С.241-242

13 Административное право: учебный курс / под ред. Р.А. Подопригоры. –С.289

14 Административное право: учебный курс / под ред. Р.А. Подопригоры. –С.296

Баяндалғанды негізге ала отырып, бұл тұрғыда заң жобасы жалпы қабылданған тәсілдерге сәйкес дайындалды деп айтуға болады.

Қоғамдық қатынастардың қандай да бір салаларындағы әкімшілік құқық бұзушылықтар мен әкімшілік жауапкершілікке келетін болсақ, өкінішке орай, бұл мәселелер Қазақстанда да, посткеңестік кеңістікте де заң ғылымында аз зерттелген немесе мүлде зерттелмеген.

Бұл көбінесе әкімшілік заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастардың үлкен ауқымына байланысты, олар да қарқынды дамып келеді. Тиісінше, әкімшілік құқық бұзушылықтар жасау үшін жаңа мүмкіндіктер пайда болады, оларға заң шығарушы ден қоюға тиіс. Өкінішке орай, заңнама мен құқықтық теория кейде теріс бағытта дамып келе жатқан құқықтық практиканы ұстана бермейді.

Атап айтқанда, заң жобасы әкімшілік-деликтік заңнаманы Конституциялық сот құру; сайлау процесін жаңғырту және сайлау процесін жетілдіру; «Прокуратура туралы» Конституциялық заңды әзірлеу; мәжбүрлі еңбек институтын енгізу бойынша жүргізіліп жатқан конституциялық реформаға сәйкес келтіруге бағытталған.

Сайлау дауларының пайда болуының негізгі, типтік себептері:

- сайлау заңнамасының жетілмегендігі, онда олқылықтардың, қайшылықтардың, қайшылықтардың болуы;

- сайлаушылардың, сайлау бірлестіктерінің, кандидаттардың, олардың өкілдерінің, сенім білдірілген адамдардың, байқаушылардың және сайлау комиссиялары мүшелерінің шешуші дауыс құқығымен сайлау заңнамасының талаптарын бұзуы;

- сайлау процесіне қатысушылардың сайлау заңнамасының нормаларын дұрыс түсіндірмеуі, сайлаушылардың-сайлау процесіне тікелей қатысушылардың құқықтық мәдениетінің жеткіліксіз деңгейі, олардың қазіргі заманғы сайлау заңнамасын қолдану туралы терең білімдері мен дағдыларының болмауы, ал кейбір жағдайларда сайлау туралы заңнаманың талаптарын зерделеуге құлықсыздығы;

- бұқаралық ақпарат құралдары мен олардың қызметкерлерінің сайлау заңнамасының талаптарын бұзуы;

- сот органдарының сайлау заңнамасының нормаларын екі жақты түсіндіруі (елдің әртүрлі аймақтарында жекелеген сайлау дауларын шешудің тең емес сот практикасы).

Заң әдебиеттерінде сайлау заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік мәселелері бірнеше рет ғылыми зерттеулердің, соның ішінде монографиялық сипаттағы тақырыпқа айналды¹⁵.

Сайлау және референдум туралы заңнама саласындағы құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жауаптылық-адамның құқықтары мен

15 Дамм И.А. Коррупция в российском избирательном процессе: понятие и противодействие. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. - Красноярск, 2006:

бостандықтарын қорғау мақсатында ел азаматтарының сайланатын құқықтары мен қатысу құқықтарын іске асыруға байланысты құқықтық қатынастарға қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықты әрекет ету де, әрекетсіздік те жолымен жасаған адамның әкімшілік жазасынан көрінетін заңды жауапкершіліктің бір түрі. құқық бұзушылық жасауының алдын алу және ӘҚБтК-де көзделген негіздер мен тәртіп бойынша жүргізіледі¹⁶.

А.В. Протченконың пікірінше, азаматтардың сайлау құқықтарын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік", бұл заңды жауапкершілік түрін білдіреді, ол уәкілетті органның немесе лауазымды адамның азаматтардың мемлекеттік билік органдарына және жергілікті өзін-өзі басқару органдарына сайлау және сайлану құқығына, сондай-ақ барлық сайлау учаскелеріне қатысу құқығына қол сұғатын құқық бұзушылық жасаған адамға әкімшілік жаза қолдану арқылы көрінеді. сайлау науқандарын дайындау және өткізу кезеңінде заңнамада белгіленген іс-әрекеттерді жүзеге асырады¹⁷.

Ғалымдар азаматтардың сайлау құқықтарын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершіліктің ерекшелігін анықтайды, бұл қоғамдық қатынастар конституциялық құқық нормаларымен реттеледі және әкімшілік құқық нормаларымен қорғалады¹⁸.

Алайда, осы саладағы әкімшілік жауапкершіліктің басқа да ерекшеліктері бар:

- жеке тұлғалар да, заңды тұлғалар да әкімшілік жауапкершіліктің субъектілері бола алады;

- сайлау және референдумдар туралы Заңнаманың әкімшілік құқық бұзушылықтары бойынша әкімшілік айыппұл түрінде әкімшілік жазаларды тек судья ғана қолдана алады. Тек екі жағдайда - сайлау науқанын заңсыз материалдық қолдау және қаржыландыру кезінде сайлау қорларынан басқа судья қосымша әкімшілік жаза – тәркілеу шарасын тағайындай алады;

- заңнамада әкімшілік жауапкершілікке тартудың ерекше тәртібі белгіленген .

- сайлау және референдум туралы заңнама саласында әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға уәкілетті субъектілердің ерекше тобы;

- осы санаттағы істерді қарауды судьялардың ерекше ведомстволық бағыныстылығына жатқызу;

- әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қараудың шекті мерзімдерін шектеуді белгілеуге құқығы бар¹⁹.

Сондай-ақ, сайлау және референдум туралы заңнама саласында әкімшілік құқық бұзушылықтар жасағаны үшін әкімшілік жауапкершілік

16 Пугиев Г.Л. Административная ответственность за нарушения в сфере избирательных правоотношений. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. - Ротов-на-Дону, 2012. – С.9

17 Протченко А.В. Административно-правовая ответственность за нарушение избирательных прав граждан. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. – Хабаровск, 2009. – С.7

18 Протченко А.В. Указ. соч. – С.7; Дзюба О.Н. Административная ответственность за нарушения законодательства о выборах и референдуме. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. - Екатеринбург, 2004. – С.6

19 Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.9

қорғалатын конституциялық-құқықтық қатынастардың қосарланғандығымен байланысты және біртұтас рулық объектімен қатар - азаматтардың мемлекет істерін басқаруға тікелей қатысуымен байланысты құқықтар мен бостандықтардың жиынтығымен қатар екі түрлі объектіні ажырата білу керек екендігімен сипатталады, атап айтқанда азаматтардың: а) олардың сайлау құқықтарын; б) референдумға қатысу құқығын жүзеге асырумен байланысты қоғамдық қатынастар²⁰.

Осыған байланысты сайлау және референдум туралы заңнама саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың рулық және түрлік объектісін анықтауға қатысты құқықтық қарама-қайшылық қызығушылық тудырады.

Сонымен, Е.В. Япрынецтің айтуынша, Ресей Федерациясының сайлау және референдум туралы заңнамасы саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың жалпы нысаны - азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру саласында қалыптасатын қоғамдық қатынастар.

Қорғалатын әлеуметтік қатынастар ретінде түр нысаны кланмен салыстырғанда кішігірім жеке топты біріктіреді және ерекше назар аударуға лайық. «Азаматтардың сайлау құқықтары» және «референдумға қатысу құқығы» ұғымдарының заңды анықтамаларына азаматтардың сайлау мен референдумды дайындау мен өткізудің нақты рәсімдеріне тікелей қатысуын қамтамасыз ететін бірқатар құқықтар кіреді. Сөздің кең мағынасында азаматтардың мемлекеттік істерді басқаруға тікелей қатысу конституциялық құқығын іске асыруға байланысты туындайтын қоғамдық қатынастар ретінде сайлау және референдум туралы заңнама саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың нақты нысанын анықтауға болады. Осыған байланысты зерттелетін әкімшілік құқық бұзушылық тобының екі түрге бөлінетін жалпы нысанын анықтау ұсынылады: азаматтардың сайлау құқықтарын жүзеге асырумен байланысты қоғамдық қатынастар және азаматтардың референдумға қатысу құқығын іске асырумен байланысты қоғамдық қатынастар.

Тікелей объект құқық бұзушылық тән жоғары дәрежесі нақтылау. Жұмыста зерттелетін әкімшілік құқық бұзушылықтар тобының тікелей объектілері ретінде әрекет ететін өкілеттіктердің жіктелуі, олардың сайлау процесінде тағайындалуына байланысты келтірілген²¹.

Сайлау заңнамасының тікелей әкімшілік құқық бұзушылық объектілерінің 4 тобын жіктеу бар:

20 Япрынец Е.В. Правовое регулирование административно-деликатных отношений в сфере законодательства о выборах и референдумах Автореф. дисс. канд. юрид.наук. - Ротов-на-Дону, 2005. – С.7

21 Япрынец Е.В. Указ. соч. – С.15

1) Ресей Федерациясының заңнамасында белгіленген сайлауды, референдумды ұйымдастыру мен өткізудің жалпы ережелеріндегі әкімшілік құқық бұзушылықтар;

2) Ресей Федерациясының заңнамасында белгіленген әкімшілік құқық бұзушылықтар сайлауды, референдумды ұйымдастыру мен өткізу кезінде сайлау алдындағы үгіт жүргізудің жалпы ережелері;

3) Ресей Федерациясының заңнамасында белгіленген әкімшілік құқық бұзушылықтар сайлауды, референдумды дайындауға және өткізуге бөлінген қаражаттың түсуі мен жұмсалыуының жалпы ережелері, қаржылық есеп берудің жалпы ережелері;

4) дауыс беруді ұйымдастыру мен өткізудің, дауыстарды санаудың жалпы қағидаларының заңнамасында белгіленген әкімшілік құқық бұзушылықтар жасалған жағдайларда, бұзылуы мүмкін²².

Е.ю. родионоваға құқыққа қарсы қол сұғушылықтың тікелей объектісіне байланысты әкімшілік құқық бұзушылықтардың 12 тобы бөлінді. Атап айтқанда, ол сайлау және референдум туралы заңнаманы әкімшілік құқық бұзушылықтардың тікелей (түрлік) объектілері ретінде мыналарды атайды:

1) дауыстарды санау және дауыс беру қорытындыларын анықтау,

2) азаматты сайлаушылар тізімімен таныстыру,

3) сайлау комиссиясының шешімін орындау қажеттілігі,

4) сайлаушылар туралы мәліметтерді жинау және ұсыну болып табылады,

5) бұқаралық ақпарат құралдарының құралдарында сайлауды, референдумдарды әзірлеу мен өткізуге байланысты материалдарды, оның ішінде үгіт материалдарын жариялау болып табылады,

6) сайлау науқанының барысын бақылауды жүзеге асыру,

7) бір жағынан тіркелген кандидат (сенім білдірілген адам, сайлау комиссиясының мүшесі) мен екінші жағынан оның жұмыс берушісі арасындағы қатынастар жатады,

8) сайлау алдындағы үгітті жүргізу,

9) сайлау науқанын қаржыландыру,

10) мемлекеттік немесе муниципалдық қызметшінің өзінің лауазымдық немесе қызметтік жағдайының артықшылықтарын пайдалануы,

11) кандидаттардың, сайлау бірлестіктерінің, сайлау блоктарының құқықтарының теңдігін қамтамасыз ету,

12) адамгершілік құндылықтар²³.

22 Протченко А.В. Указ. соч. - С.14

23 Родионова Е.Ю. Административно-правовая защита избирательных прав граждан в Российской Федерации. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. – М., 2007. – С.21

Қазіргі уақытта сайлау саласындағы сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар ерекше қауіпке ие. Сайлау процесінде сыбайлас жемқорлық келесі негізгі формаларда көрінеді:

1) сайлау науқанын, референдум науқанын заңсыз қаржыландыру (кандидаттарға, сайлау бірлестіктеріне, референдум өткізу жөніндегі бастамашыл топтарға сайлау науқанын, референдумды өткізу үшін қаржылық және өзге де материалдық (материалдық емес) қолдауды заңсыз көрсету, сондай-ақ кандидаттардың, сайлау бірлестіктерінің, референдум өткізу жөніндегі бастамашыл топтардың осындай қаражатты пайдалануы);

2) «әкімшілік ресурсты» пайдалану (мемлекеттік немесе сайланған муниципалды лауазымдарды атқаратын, мемлекеттік (азаматтық, әскери, құқық қорғау) немесе муниципалды қызметтегі немесе меншік нысанына қарамастан ұйымдардың басқару органдарының мүшелері болып табылатын адамдардың немесе кандидаттардың өздерінің лауазымдық немесе қызметтік жағдайының артықшылықтарына қарамастан пайдалануы);

3) сайлау комиссияларының мүшелерін шешуші дауыс құқығымен сатып алу (сатылу);

4) БАҚ-ты шығаруды жүзеге асыратын ұйымдардың және олардың өкілдерінің пайдакүнемдік немесе өзге де мүдделіліктен сайлауды, референдумды ақпараттық қамтамасыз етуді құқыққа қарсы жүзеге асыруы;

5) сайлау процесінің ашықтығы мен жариялылығын қамтамасыз етуге шақырылған адамдарды (байқаушылар, сайлау комиссияларының кеңесші дауыс құқығы бар мүшелері) параға сатып алу (сатылу);

6) кандидаттардың, сайлау бірлестіктерінің мүдделерін білдіруге арналған адамдарды параға сатып алу (сатылу) (сенім білдірілген адамдар, қаржы мәселелері бойынша уәкілетті өкілдер);

7) сайлау науқанын қаржыландырумен байланысты емес кандидаттарды параға сатып алу (сатушылығы);

8) сайлаушыларды параға сатып алу (сатушылық)²⁴.

Осыған байланысты И.А. Дамм сайлаушыларды сатқаны үшін әкімшілік жауапкершілікті енгізуді ұсынады²⁵.

Осы саладағы әкімшілік жауапкершілік субъектілеріне келетін болсақ, сайлау заңнамасы осындай субъектілердің бірнеше тобын анықтайды.

Сайлау құқығының тікелей және ең маңызды субъектілері – сайлау құқығы бар адамдар. Бұл, ең алдымен, сайлаушылар немесе белсенді сайлау құқығы бар азаматтар. Бұл сайлау құқығы субъектілерінің ең үлкен тобы.

Келесі топты сайланбалы лауазымдарға пассивті сайлау құқықтарын іске асыратын азаматтар, сондай-ақ сайлау бірлестіктері мен сайлау блоктары, олардың уәкілетті өкілдері, сайланбалы лауазымға кандидат ұсыну

24 Дамм И.А. Коррупция в российском избирательном процессе: понятие и противодействие. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. Автореф. дисс. канд. юрид.наук. - Красноярск, 2006: - С.7-8

25 Дамм И.А. Указ соч. – С.10

жөніндегі азаматтардың бастамашыл топтары; кандидаттардың өкілдері, олардың сенім білдірілген адамдары, сайлаудағы байқаушылар құрайды.

Сайлау құқығы субъектілерінің ерекше тобын азаматтардың сайлау құқықтарын іске асыруды қамтамасыз ететін адамдар мен органдар құрайды.

Оларға ең алдымен сайлау комиссиялары, шешуші дауыс құқығы бар сайлау комиссияларының мүшелері, сондай-ақ муниципалитеттердің басшылары жатады; кейбір жағдайларда тиісті деңгейдегі сот.

Сайлау қатынастарының барлық алуан түрлерін төрт негізгі топқа бөлуге болады: жеке, ұжымдық, саяси және әкімшілік²⁶.

Ресей Федерациясының Әкімшілік кодексі сайлау комиссиясының төрағасы, Бас редакторлар және бұқаралық ақпарат құралдарының редакторлары, жұмыс берушілер және т.б. сияқты арнайы субъектілердің әкімшілік жауапкершілігін қарастырады.

Шын мәнінде, әкімшілік жауаптылықтың ұқсас субъектілері Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінде де көзделген.

Ғалымдар сайлау комиссиялары мен референдум жөніндегі комиссиялардың лауазымды тұлғаларының әкімшілік-құқықтық мәртебесінің қосарланғандығын атап көрсетеді: бір жағынан, олар азаматтардың сайлау құқықтарын қамтамасыз етуге арналған субъектілер және сайлау мен референдум туралы заңнама саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы хаттамалар жасауға және өндірісті қамтамасыз етудің жекелеген шараларын қолдануға өкілеттік берілген әкімшілік-деликтік қатынастардың билік субъектілері ретінде әрекет етеді әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша; екінші жағынан, құқықтық қатынастардың осы саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың субъектілері ретінде²⁷.

Әкімшілік құқық бұзушылықтардың объективті жағы іс-әрекетте де, әрекетсіздікте де көрінеді.

Сонымен қатар, құқық бұзушылық жасау уақытының белгісі өте маңызды, өйткені заң шығарушы сайлау құқығының бұзылуын сайлау науқанының белгілі бір кезеңдерімен тікелей байланыстырады²⁸.

Сайлау құқықтарын әкімшілік-құқықтық қамтамасыз ету тетігінің жетілдірілмеуі, адал емес сайлау нәтижелерінің күшін жоюға мүмкіндік бермеген, сондай-ақ сайлау науқаны барысында әкімшілік ресурсты пайдаланатын адамдарды, сол сияқты сайлаушылардың дауыстарын санау кезінде бұрмалауға жол берген сайлау комиссияларының төрағалары мен мүшелерін әкімшілік жауаптылыққа тартудың тиісті құқықтық тәжірибесінің болмауы және ұтылған партиялардың өздерінің алдында өзін ақтауға

26 Протченко А.В. Указ. соч. – С.15, 16

27 Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.9

28 Родионова Е.Ю. Указ. соч. – С.

ұмтылуымен қатар сайлау құқықтарын әкімшілік-құқықтық қамтамасыз ету тетігінің сайлаушылар, факторлар қатарында, қоғамның және негізгі саяси партиялар өкілдерінің сайлау нәтижелерін екіұштылықпен бағалауына, сайлау өткізу тазалығы төңірегіндегі дауларға алып келеді²⁹.

Сайлау және референдум туралы заңдарды бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік ниеттің нысанына қарамастан туындайды. Кодекстің қаралып отырған заңнама саласындағы жауапкершілікті белгілейтін баптарының ешқайсысында да кінә нысаны әкімшілік құқық бұзушылықтардың субъективті тарапының саралау белгісі ретінде тікелей көрсетілмейді³⁰.

Е.В. Япрынецев Ресей Федерациясының Әкімшілік Кодексінде заң шығарушы заңды тұлғаның кінәсінің заңды белгілерін анықтағанын атап өтті:

а) заң бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікті көздейтін тиісті ережелер мен нормалардың нұсқамаларын орындау мүмкіндігінің болуы;

б) оларды сақтау бойынша оған байланысты барлық шараларды қабылдамау.

Оның пайымдауынша, «мұндай анықтама бірқатар практикалық мәселелерді шешуде қиындықтар туғызады. Ресей Федерациясының Әкімшілік кодексі заңды тұлғаның лауазымды тұлғаларының ұйымның кінәсіне қатысты кінәсін дәлелдеу преюдициясын қабылдамайды және құқық қолдану практикасында туындайтын проблемалар айқын - ең алдымен, бұл әр нақты заңды тұлға үшін әкімшілік құқық бұзушылықтың алдын алу үшін қабылданған «оған байланысты барлық шараларды» анықтаудағы қиындықтар. және «мүмкіндіктің» болу критерийлері ережелер мен нормаларды сақтау үшін. Осыған байланысты заңды тұлғаның кінәсінің нақты мазмұнын жасау қажеттілігі туралы мәселе туындайды. Автордың пікірінше, заңды тұлғаның кінәсі туралы айтуға болады, егер заңсыз шешімді атқарушы (әкімшілік) орган емес, оның жоғары басқару органы қабылдаған болса. Әйтпесе, объективті кінә бар»³¹.

Сайлау құқықтарын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікті іске асыру әкімшілік юрисдикцияның уәкілетті субъектілерінің әкімшілік мәжбүрлеудің ерекше түрін - әкімшілік жауапкершілікті қолдану жөніндегі іс жүргізу қызметі деп түсініледі. Диссертант әкімшілік жазалардың доктриналық белгілерін қарастыра отырып, оларды келесідей толықтыруды ұсынады: оларды әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жеке тұлғаның адамдық қадір-қасиетін қорлау немесе оған физикалық азап келтіру, сондай-ақ заңды тұлғаның іскерлік беделіне зиян келтіру үшін қолдану мүмкін еместігі, баламасы жоқ жазалау түрлерінің болуы (Әкімшілік құқық бұзушылық жасау құралын немесе затын өтеулі түрде алып қою және

29 Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.11

30 Родионова Е.Ю. Указ. соч. – С.22

31 Япрынецев Е.В. Указ. соч. – С.16-17

тәркілеу). Әкімшілік құқық бұзушылықтың мәні әкімшілік айыппұлдың максималды мөлшерінен бірнеше есе асып кетуі мүмкін болғандықтан, автор мұндай жағдайларда Әкімшілік құқық теориясында кең таралған әкімшілік жазалардың салыстырмалы жұмсақтығы туралы мәлімдеме расталмайды деп санайды.

Азаматтардың сайлау құқықтарына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтардың ерекшелігі әкімшілік жазалардың тиісті ерекшелігін анықтайды. Ол келесідей. Біріншіден, бұл жазаның ауырлығы, құқық бұзушыға ескерту жасау мүмкіндігінің жоқтығынан көрінеді, әкімшілік айыппұлдың ең төменгі мөлшері бес ең төменгі жалақы мөлшерімен шектеледі, көптеген нормалардың санкциялары азаматтар үшін ең жоғары жаза тағайындауды қарастырады³².

Сайлау және референдум туралы заңнаманы бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікті көздейтін әкімшілік құқық бұзушылықтардың барлық құрамын талдау әкімшілік айыппұл мөлшерін белгілеу арқылы заң шығарушы әрекетсіздік арқылы жасалған азаптаулардың ықтимал қауіптілігін төмендетпейді және сол арқылы іс-әрекет пен әрекетсіздіктің заңды теңсіздігін әкімшілік құқық бұзушылықтың объективті жағын көрсету тәсілі ретінде көрсетеді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді³³.

Ресей Федерациясының Әкімшілік кодексі бір негізгі жазаны қарастырады - әкімшілік айыппұл және бір қосымша - Әкімшілік құқық бұзушылық тақырыбын тәркілеу. Әкімшілік құқық бұзушылық үшін басқа да жаза түрлері сайлау және референдум туралы заңдарда көзделмеген.

Азаматтардың сайлау құқықтарын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікті көздейтін Ресей Федерациясының Әкімшілік кодексінің санкцияларының ерекшелігі олардың салыстырмалылығы болып табылады, сонымен қатар едәуір көлемде, кейде жоғарғы шегі төменгі шектен екі жарым есе асады, ал кейбір жағдайларда санкцияның салыстырмалылығы баламамен толықтырылады (негізгі жазадан басқа қосымша жаза қолдану мүмкіндігі). Жазалаудың мұндай икемділігі құқық қолданушыға сайлау заңнамасының әкімшілік құқық бұзушылығының нақты ерекшеліктерін толығырақ ескеруге мүмкіндік береді, бірақ, екінші жағынан, әкімшілік жауапкершіліктің заңды мақсаттарына сәйкес келмейтін ерікті шешім қабылдауға мүмкіндік береді³⁴.

Е.В. Япрынцева әкімшілік құқық бұзушылықтың тікелей нысанасын тәркілеу қосымша әкімшілік жаза ретінде қолданылады деп санайды. Бұл ретте, тәжірибе көрсетіп отырғандай, жазаның осы түрін тағайындау кезінде заңды тұлға құрмай кәсіпкерлер үшін заңсыз материалдық көмек көрсеткені үшін мәртебесі мен барабар жазасын айқындаудың күрделілігіне байланысты проблемалар туындайды.

32 Родионова Е.Ю. Указ. соч. – С.23

33 Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.20

34 Родионова Е.Ю. Указ. соч. – С.24

Сайлау-референдум құқық бұзушылықтарының ықтимал субъектілерінің әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып (мемлекеттік қызметшілер, заң білімі жоқ сайлау комиссияларының мүшелері, сайып келгенде, кандидаттар), бірінші рет абайсызда құқық бұзушылық жасағаны үшін әкімшілік жауапкершілік мақсаттарына қол жеткізу үшін ескерту жеткілікті деп айтуға болады. Сонымен қатар, ол жеке және заңды тұлғаларға да қолданыла алады. Бұл Ресей Федерациясының сайлау және референдум туралы заңнамасы саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілікті көздейтін баптардың санкцияларына ескертуді енгізудің орындылығын көрсетеді.

Оларға лицензияның қолданылуын тоқтата тұруды немесе жоюды Ресей Федерациясының Әкімшілік кодексіне бекіту және тиісті құқық бұзушылықтардың субъектісі болып табылатын БАҚ ұйымдары үшін жаза ретінде ұсыну ұсынылады³⁵.

Сайлау және референдум туралы заңнаманың және сайлау құқықтарын қорғау жөніндегі істер бойынша сот практикасының өзара ықпалы аса маңызды аспект болып табылады.

Осыған байланысты «сайлау заңнамасының қарқынды дамуы құқық қолдану сот практикасының дамуына шешуші әсер етуі тиіс» деген ұстаныммен келісуге болады. Өз кезегінде, сайлау құқығын бұзу туралы сот практикасы заң шығарушыға құқықтық шешімді қажет ететін жаңа проблемалар туғызуы керек, сондықтан сайлау заңнамасының дамуына сөзсіз әсер етуі керек. Сонымен бірге, қазіргі уақытта сайлау құқығын бұзу туралы істер бойынша сот практикасы соншалықты маңызды емес, сондықтан оның сайлау заңнамасының дамуына айтарлықтай әсері туралы айту мүмкін емес³⁶.

Осыған байланысты сайлау құқықтарына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтардың қолданыстағы құрамдарын қайта қарау сайлау процесін жетілдіру және құқық қолдану практикасының біркелкілігін қамтамасыз ету жөніндегі саяси реформаларды толыққанды іске асыру мақсатында қажет.

Бүгінгі таңда Қазақстанда қоғамдық жұмыстар түріндегі мәжбүрлі еңбекке қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жаза ретінде ғана жол беріледі. Алайда, шетелдік тәжірибе көрсеткендей, ұсақ әкімшілік құқық бұзушылықтар да қоғамдық жұмыстармен жазалануы мүмкін.

2022 жылғы 5 маусымда Қазақстан Республикасының Конституциясына енгізілген түзетулермен әкімшілік құқық бұзушылықты жасауға кінәлі деп тану туралы сот актісінің негізінде мәжбүрлі еңбек ету мүмкіндігіне жол беріледі (24-баптың 1-тармағы).

Осы негізде әкімшілік жазаның жаңа түрін – қоғамдық жұмыстарды енгізу ұсынылады.

35 Япрынецев Е.В. Указ. соч. – С.17-19

36 Пугиев Г.Л. Указ. соч. - С.18

М.А. Позднуковтың пікірінше, қоғамдық жұмыстарды қолданыстағы Қылмыстық кодексте көзделген жаза түрі ретінде түзеу жұмыстарынан ажырату қажет, оның негізгі мәні сотталған адамды негізгі жұмыс орны бойынша еңбекке мәжбүрлеп тарту, оның табысынан мемлекет кірісіне ақшалай өндіріп алуды шегеру болып табылады. Белгілі бір мағынада түзету жұмыстарын бөліп-бөліп айыппұл деп атауға болады, сондықтан түзету түріндегі жаза қоғамдық жұмыстарға ұқсас емес³⁷.

Қылмыстық кодексте қылмыстық айыппұлдардың қолданылу аясы кеңейтіліп, «қоғамдық жұмыстарға тарту» сияқты жаза түрі енгізілді. Аталған автор атап өткендей, «біздің елімізде ақшалай айыппұл көп жағдайда еңбектің баламасы емес екенін ескеру қажет, сонымен қатар сотталушының ақшаға деген психологиялық көзқарасын ескеру қажет. Бұл факт, тұтастай алғанда, жазалау мақсаттарына қол жеткізу мүмкіндігіне күмән тудырады: әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру, сондай-ақ сотталушыны түзету және сотталушының да, басқа адамдардың да жаңа қылмыстар жасауының алдын алу. Сондықтан айыппұлдың, сондай-ақ түзету жұмыстарының тиімділігі соншалықты маңызды болмайды. Оның орнына, қоғамдық жұмыстарды кеңінен қолдану қажет, мұнда адамның мүмкіндіктері мен жазаны қабылдау басқа құқық бұзушылар арасында теңестіріледі».

Оларға 2014 жылы жаңа Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекс қабылданғанға дейін жазаның осы түрін енгізу ұсынылды. Автордың пайымдауынша, «аумақты жинаумен, тротуарларды жөндеумен, ақтаумен немесе сырлаумен, қоқысты шығарумен және тиісті төлемсіз байланысты қандай да бір біліктілікті талап етпейтін сотталған адамның еңбегін орындаудың жарқын психологиялық әсеріне байланысты әкімшілік жазаның мақсаты-әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру және құқық бұзушылық жасаған адамды талаптарды сақтау рухында тәрбиелеу және құқықтық тәртіпті құрметтеу, сондай-ақ құқық бұзушының өзінің де, басқа адамдардың да жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу - жоғары ықтималдықпен қол жеткізіледі. Әрине, қоғамдық жұмыстар қоғамдық еңбек немесе жалпы еңбек адамның жасалған заңсыз әрекетке психологиялық қатынасына әсер етуі және болашақта оның қайталануын болдырмауы мүмкін құқық бұзушылықтар үшін ғана берілуі керек»³⁸.

Осы институттың жұмыс істеуі әкімшілік жаза және құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсаттарына неғұрлым тиімді қол жеткізуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Прокурорлық қадағалау актілерінің тізбесін қарауға және орындауға міндетті нұсқаманың жаңа түрімен толықтыру ұсынылатын «Прокуратура туралы» Конституциялық заң жобасын әзірлеуге және алдағы қабылдауға

37 Позднуков М.А. Общественные работы как вид административного взыскания // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31540839&pos=5;-88#pos=5;-88

38 Позднуков М.А. Общественные работы как вид административного взыскания

байланысты прокурордың нұсқамасы бойынша шаралар қабылдамағаны үшін жауапкершілікті белгілеу бөлігінде ӘҚБТК-нің 664-бабына тиісті толықтыру қажет.

2. Ұсынылатын идеялар мен оларды іске асыру тәсілдеріне қатысты теориялық және ғылыми сипаттағы ұсыныстар мен ескертулер.

Жоғарыда баяндалған идеялар мен оларды іске асыру тәсілдерінің негізінде әкімшілік құқық бұзушылықтар жасағаны үшін әкімшілік жауаптылық туралы заңнаманы жетілдіру мәселелері бойынша әзірлеуші органға мынадай ескертулер мен ұсыныстарды енгізу мүмкіндігін қарастыруды ұсынамыз:

Сонымен қатар, Заң жобасының кейбір ережелерін өзгертуді немесе оларды толықтыруды ұсынуға болады:

1) 49-1-бап 1-тармақ

- редакцияны жақсарту мақсатында 1-абзацтағы «и» шылауын «на» деген шылаумен ауыстырылсын;

- 2 абзацтағы «бөлімнің» деген сөзді «Кодекстің» деген сөзбен ауыстырылсын – бөлімдерде Ерекше бөлік жоқ, Кодекс Жалпы және Ерекше бөліктен тұрады.

2) 49-1-бап 2-тармақ

- 2 абзацта «төрт» деген сөзден кейін үтір қойылып, шетелдік тәжірибені ескере отырып, «ал кәмелетке толмағандармен - екіден артық емес» деген сөздермен толықтырылсын;

мынадай мазмұндағы 3 абзацпен толықтырылсын:

«Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған және қоғамдық жұмыстарға тартылған азаматтарды түнгі уақытта қоғамдық жұмыстарға тартуға, сондай-ақ оларды жүргізу кезінде адамның денсаулығы мен өміріне зиян келтіретін немесе қатер төндіретін уытты, радиоактивті және басқа заттарды пайдалануға тыйым салынады» - қоғамдық жұмыстарға тартылған азаматтардың қауіпсіздігін және құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету мақсатында шетелдік тәжірибені ескере отырып.

3) 49-1-бап 3-тармақ

- осы терминді пайдалану кезінде оларды басқа заңдарға және халықаралық актілерге сәйкес келтіру мақсатында «мүгедектерге» деген сөзді «мүгедектігі бар адамдарға» деген сөздермен ауыстырылсын;

- шетелдік тәжірибе ескеріле отырып, «әскери қызметшілер» деген сөзден кейін үтір қойылып, «әскери даярлыққа шақырылған адамдарға, сондай-ақ құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың лауазымды адамдарына» деген сөздермен толықтырылсын.

4) 852-бап 2-тармақ 5) тармақ

- әкімшілік құқық бұзушылық туралы нақты іс тек нормативтік құқықтық актілерді ғана емес, сондай-ақ нормативтік емес құқықтық актілерді (құқықты қолдану актілері) де қолдануы мүмкін. Қазақстан

Республикасы Конституциясының 44-бабының 10-1) тармақшасына сәйкес Президент адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігін, егемендігі мен тұтастығын қамтамасыз ету мүддесінде күшіне енген заңды немесе өзге де құқықтық актіні Республика Конституциясына сәйкестігі тұрғысынан қарау туралы Конституциялық сотқа өтініш жібереді. Конституциялық Сот нақты адресаттары бар және құқық нормалары жоқ мұндай актіні Конституцияға қайшы деп тануы мүмкін, сондықтан ол сот қаулыларын қайта қарау үшін негіз болып табылады.

5) Қолданыстағы ӘҚБтК-де «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» Конституциялық заңда (20-1-бап) бекітілген Қазақстан Республикасының саяси партияларынан, өзге де қоғамдық бірлестіктерінен, коммерциялық емес ұйымдарынан байқаушылардың бірқатар құқықтарын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік көзделмеген.

Атап айтқанда, бақылаушылар келесі құқыққа ие:

- сайлау учаскесінде, дауыс беруге арналған пунктте дауыс беру барысын, дауыстарды санау және дауыс беру нәтижелерін ресімдеу рәсімін барлық аталған рәсімдерді анық көру мүмкіндігін қамтамасыз ететін жағдайларда бақылауға;

- дауыс беру аяқталғаннан кейін дауыс беру қорытындылары туралы сайлау комиссиясының хаттамаларымен танысуға, олардың куәландырылған көшірмелерін алуға;

- сайлау комиссиясы мүшелерінің назарын осы Конституциялық заң талаптарының бұзылуына аударуға, оларға тиісті жазбаша арыздар, бұзушылықтар туралы актілер беруге және тапсыру туралы белгілер алуға. Сайлау комиссиясының төрағасы, оны алмастыратын адам сенім білдірілген адамдардың, байқаушылардың өтініші бойынша дауыстарды санау хаттамасына олар жасаған актілерді қоса тіркеуге міндетті.

Сайлау комиссиялары мүшелерінің жазасыз қалуы байқаушылардың құқықтарының бұзылуына әкеп соғады, азаматтардың сайлау нәтижелеріне және жалпы билік органдарына сенімсіздігіне әкеп соғады.

ЕҚЫҰ бақылаушылары тәуелсіздік жылдары Қазақстанда өткен барлық сайлаудың қорытындыларын мойындамағанын, сайлау заңнамасы мен халықаралық құқық нормаларының көптеген бұзушылықтар болғандығын атап өткен жөн. Еліміз демократиялық және құқықтық болып табылатын мемлекеттер қатарына кіруге ұмтылып отырғанын ескеріп, ұлттық заңнаманы жалпыға танылған халықаралық стандарттарға,

халықаралық ұйымдардың ұсынымдарына сәйкес реформалау, құқықтық нормаларды қолдану процесінде оларды азаматтар мен заңды тұлғалар тарапынан ғана емес, мемлекет, оның органдары мен лауазымды адамдары тарапынан да бұзуға жол бермеу талап етіледі.

Осының негізінде байқаушылардың, кандидаттар мен олардың сенім білдірілген адамдарының, саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктер өкілдерінің, сондай-ақ журналистердің құқықтарын бұзған барлық фактілері үшін сайлау комиссиялары мүшелерінің әкімшілік жауапкершілігін белгілеу қажет.

V. Заң жобасының мәтінін құқықтық техника ережелерінің талаптарына сәйкестігін тексеру

1. ҚР қолданыстағы заңнамасын ресімдеу талаптары мен қағидаларына сәйкестігі

«Құқықтық актілер туралы» 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V ҚРЗ Қазақстан Республикасы Заңының 24-бабына сәйкес заң жобасының мәтіні әдеби тіл нормалары, заң терминологиясы және заң техникасы сақтала отырып жазылған, ережелер барынша қысқа, нақты және әртүрлі түсіндіруге жатпайтын мағынаны қамтиды.

2. Нормашығармашылық практиканың қалыптасқан талаптарына сәйкестік

Заң жобасы ғылыми тұрғыдан алғанда, тұтастай алғанда норма шығару практикасының қалыптасқан талаптарына сәйкес келеді, нормалардың көпшілігінің тұжырымдары ғылыми негізделген және нормативтік құқықтық актілерді ресімдеудің заңдық техникасының қағидаларына сәйкес келеді.

VI. Жалпы қорытынды

1. Заң жобасы бойынша ұсыныстар мен ұсыныстарды жинақтау:

Жоғарыда баяндалғанның негізінде қаралып отырған заң жобасы өзінің негізгі ережелері бойынша заңнама мен норма шығару практикасының талаптарына сәйкес келеді деп пайымдаймыз.

Сонымен бірге, әзірлеуші-органға осы қорытындының мәтінінде жазылған ЗҚАИ қайшылықтар мен ескертулерін жою ұсынылады

2. Заң жобасының заңнама және норма шығару практикасының талаптарына сәйкестігі/сәйкес еместігі туралы қорытынды қорытынды

«Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы тұтастай алғанда заңнама мен норма шығару практикасының талаптарына сәйкес келеді.

Сонымен қатар, оны жоғарыда баяндалған ЗҚАИ ескертулері мен ұсыныстарын ескере отырып пысықтау ұсынылады.

**ЗҚАИ конституциялық,
әкімшілік заңнама және
мемлекеттік басқару бөлімінің**

аға ғылыми қызметкері

А. Оспанова